

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ**

з дисципліни

“ПЛАТІЖНІ СИСТЕМИ”

(для спеціалістів)

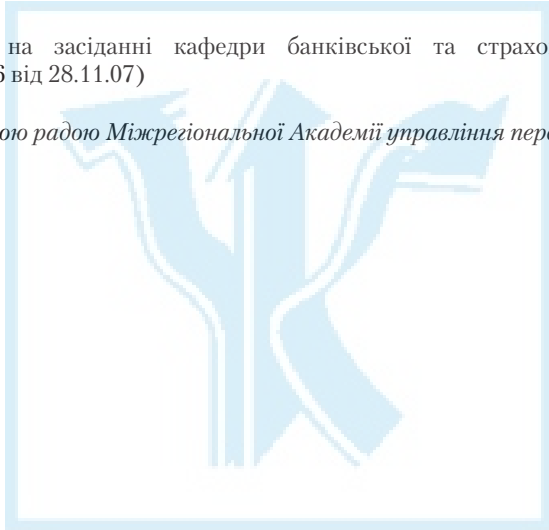
МАУП

Київ 2008

Підготовлено ст. викладачем кафедри банківської та страхової справи
О. М. Кушнір

Затверджено на засіданні кафедри банківської та страхової справи
(протокол № 6 від 28.11.07)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Кушнір О. М. Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни “Платіжні системи” (для спеціалістів). — К.: МАУП, 2008. — 98 с.

Методичні рекомендації містять пояснювальну записку, методичні рекомендації щодо організації самостійної роботи студентів, тематичний план, зміст самостійної роботи з дисципліни “Платіжні системи”, список літератури.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Сучасний стан розвитку банківського сектора характеризується розширенням обсягів і структури грошового обороту, ускладненням розрахунків, необхідністю уникнення фінансових ризиків і налагодження дієвого контролю за системою грошового обігу в Україні. Виконання таких складних завдань може бути забезпечено суттєвим розширенням різних видів банківських послуг, що надаються банками суб'єктам економіки.

Однією із таких послуг є створення систем електронних платежів і розрахунків. В Україні вже створено систему електронних платежів Національного банку України, окремі банки використовують деякі елементи зарубіжних платіжних систем та запроваджують власні системи.

Сьогодні у світі є велика кількість різноманітних платіжних систем, побудова яких — роль, технологія функціонування та кількісні характеристики в економіці країн суттєво відрізняються.

Платіжні системи України потребують подальших наукових досліджень і розробок. Зокрема, актуальною сьогодні є розробка теоретичних пропозицій рекомендацій з удосконалення функціонування системи електронних платежів (СЕП), системи термінових переказів (СТП), Національної системи масових електронних платежів (НСМЕП).

Саме система електронних платежів забезпечує життєдіяльність банківської системи України, є необхідною умовою для успішного розвитку ринкової економіки нашої держави.

У зв'язку з цим актуального значення набуває вирішення проблеми вдосконалення платіжної системи України з урахуванням зарубіжного досвіду.

Платіжні системи є основним каналом, яким можуть передаватися потрясіння на внутрішніх і міжнародних грошових та інших ринках і якщо ризики належним чином не стримуються, — провокуються системні кризи, загрожуючи стабільності цих ринків. Тому ефективність, оперативність, економічність, надійність, безпека та зручність — це основні вимоги як до платіжної системи окремої країни, так і до світової фінансової системи загалом.

Лише електронні платіжні системи, які використовують найсучасніші досягнення техніки і технологій, можуть задовольнити поставлені вимоги. Саме система електронних міжбанківських переказів за-

безпечує життєдіяльність банківської системи України, є необхідною умовою для успішного розвитку ринкової економіки нашої держави.

Професійно володіти питаннями діяльності та функціонування фінансового ринку, і зокрема, комерційних банків мусить нині спеціаліст, який має відношення до прийняття економічних рішень у будь-якій сфері народного господарства.

Важливою складовою роботи студентів є самостійна підготовка ними матеріалів, питань, завдань із кожної теми навчального курсу. Оскільки навчальним планом передбачено виділення навчального часу для самостійної роботи студентів, частина обов'язкового програмного матеріалу виноситься на самостійне вивчення студентів.

Самостійна робота є обов'язковою при підготовці до практичних занять, для складання заліку з цієї навчальної дисципліни, тому вона повинна мати систематичний та плановий характер і обов'язково завершуватись перевіркою знань студентів.

Самостійна робота є складовою навчального процесу, важливим чинником, який формує вміння навчатися, сприяє активізації засвоєння знань. Самостійна робота студентів є основним засобом опанування навчального матеріалу у позааудиторний час. Значно підвищується значення та статус самостійної роботи при введенні кредитно-модульної технології навчання, за якою скорочується обсяг аудиторної роботи.

Мета самостійної роботи — сприяти засвоєнню в повному обсязі навчальної програми та формуванню самостійності як особистісної риси та важливої професійної якості, сутність якої полягає в умінні систематизувати, планувати та контролювати свою діяльність.

Дисципліна “Платіжні системи” належить до прикладних дисциплін при підготовці фахівців за спеціальністю “Банківська справа”.

Метою курсу є формування системи знань з теорії платіжних систем платіжних інструментів, специфіки побудови національної платіжної системи України.

Завдання курсу полягає у вивченні концептуальних положень функціонування і чинних стандартів платіжних систем провідних країн світу; набутті вмінь оцінювати і складність платіжних систем, зважаючи на безпеку платежів.

Курс “Платіжні системи” посідає важливе місце у навчальному процесі, оскільки забезпечує методичні знання і практичне вміння виконувати банківські операції з переказу грошових коштів. Він має

зв'язок з такими курсами, як “Гроші та кредит”, “Банківські операції”, “Центральний банк і грошово-кредитна політика” та ін.

Методичні рекомендації до самостійної роботи із дисципліни “Платіжні системи” розроблені відповідно до програми курсу “Банківська справа” для студентів напрямку підготовки 0501 “Економіка і підприємництво”, освітньо-кваліфікаційного рівня “спеціаліст” і призначені для самостійної та індивідуальної роботи студентів над дисципліною.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Основне завдання вищої школи полягає у формуванні творчої особистості фахівця, здатного до самоосвіти, інноваційної діяльності.

Розв'язати це завдання неможливо лише шляхом передачі знань у готовому вигляді від викладача до студента. Необхідно перетворити студента з пасивного споживача знань в активного їх творця, здатного сформулювати проблему, проаналізувати шляхи її вирішення, знайти оптимальний результат.

Сучасна реформа вищої освіти — це насамперед перехід від парадигми навчання до парадигми освіти, самоосвіти. Тому самостійна робота студентів не тільки важлива форма навчального процесу, а й має стати його основою.

Це передбачає орієнтацію на активні методи опанування знань, розвиток творчих здібностей, перехід від поточного до індивідуалізованого навчання з урахуванням потреб і можливостей особистості.

Посилення ролі самостійної роботи означає принципово нову організацію навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах. Він повинен будуватись так, щоб розвивати вміння вчитися, формувати у студентів здібності до саморозвитку, творчого застосування здобутих знань.

Активна самостійна робота студентів можлива лише за наявності серйозної та стійкої мотивації. Найпотужніший мотивуючий фактор — підготовка до подальшої ефективної професійної діяльності. Активізують самостійну роботу такі фактори:

- 1) корисність роботи, що виконується;
- 2) участь студентів у творчій діяльності;
- 3) інтенсивна педагогіка, що передбачає введення у навчальний процес активних методів навчання;

- 4) використання мотивуючих факторів контролю знань (накопичувальна система оцінювання знань, рейтинг);
- 5) індивідуалізація завдань, які виконуються в аудиторії та позааудиторний час, постійне їх оновлення;
- 6) особистість викладача. Викладач може бути прикладом для студента як професіонал і творча особистість.

Основне завдання організації самостійної роботи студентів — навчити студентів свідомо та самостійно працювати спочатку з навчальним матеріалом, а потім з науковою інформацією. Закласти основи самоорганізації та самовиховання, сформувати уміння та навички постійно підвищувати свою кваліфікацію.

Планування самостійної роботи студентів

Для раціональної організації самостійної роботи студент повинен уміло розподілити свій час, передбачений навчальним планом для позааудиторної роботи. У цілому навчальний час студентів включає години, призначені для аудиторної (регламентованої) роботи (лекції, практичні заняття, консультації з викладачем, наукові конференції та олімпіади, складання іспиту) та позааудиторної роботи (підготовка до практичних занять та іспиту (заліку), написання контрольних робіт та індивідуальних завдань, доповідей, рефератів, проведення групових презентацій, робота з літературою в бібліотеці, пошук інформації в Інтернеті).

Форми самостійної роботи:

- опрацювання лекційного матеріалу;
- підготовка до практичних занять;
- самостійна робота з підручником, науковою та періодичною літературою;
- вивчення та аналіз законодавчих та нормативних документів;
- пошук і опрацювання матеріалів через мережу Інтернет;
- узагальнення та аналіз фактичних даних;
- проведення самостійних наукових досліджень;
- підготовка аналітичних записок, доповідей, рефератів, презентацій;
- виконання індивідуальних завдань;
- написання контрольних робіт;
- підготовка до іспиту (заліку).

Форми контролю самостійної роботи:

- індивідуальні консультації та співбесіди;

- тестування, перевірка контрольних робіт;
- заслуховування рефератів та презентацій;
- перевірка творчих та ситуаційних завдань;
- проведення колоквиумів.

Опрацювання лекційного матеріалу є важливою складовою опанування матеріалу курсу, оскільки під час лекції формуються наукові основи знань, опанується важливий теоретичний і фактичний матеріал, виділяються основні проблеми та питання щодо тематичного змісту курсу. Для кращого засвоєння лекційного матеріалу після лекції слід прочитати конспект, внести необхідні правки та визначити основні аспекти.

Підготовка до практичних занять передбачає:

- вивчення рекомендованої до цієї теми літератури;
- пошук додаткових джерел інформації;
- підготовку відповідей на питання, що виносяться на практичне заняття;
- опанування нових термінів.

Обов'язковим є ведення конспекту для підготовки до практичних занять, в якому студент готує відповіді на питання, робить виписки з опрацьованої літератури, веде словник.

Ефективність проведення практичного заняття визначається рівнем самостійної підготовки студентів.

Метою проведення практичного заняття є підведення підсумків самостійного опанування студентами навчального матеріалу, теоретичних джерел, тематичних завдань, а також закріплення знань та умінь з курсу.

Завдання практичного заняття — оволодіння студентами навичками публічного виступу, вмінням логічно, змістовно, аргументовано, переконливо висловлювати свої думки, робити правильні висновки, пов'язувати матеріал навчального курсу із сучасними проблемами функціонування грошової та кредитної системи України.

Запорукою успішного проведення семінарського (практичного) заняття є ретельна підготовка до нього та раціональний розподіл часу. Слід враховувати, що на семінарському занятті оцінюються не лише відповіді на основні питання, а й інші форми роботи студентів, зокрема, ґрунтовні доповнення, повідомлення, участь в обговоренні виступів, правильна постановка проблемних питань до доповідача, доповіді, презентації тощо.

Самостійна робота з підручниками, науковою та періодичною літературою, вивчення та аналіз законодавчих та нормативних документів будується на основі роботи з каталогами та конспектування. Для раціонального запам'ятовування матеріалу потрібно підготувати невеликий конспект із викладенням тез чи головних думок, або посилань на конкретні сторінки книги чи журналу, що дозволяє швидко знаходити потрібний матеріал. При ксерокопюванні журнальних статей слід виділяти (підкреслювати) основні думки.

Виконання індивідуальних завдань, написання контрольних робіт здійснюється студентами самостійно, відповідно до завдання, на основі вивчення спеціальної літератури. Письмова контрольна робота є однією з форм самостійної роботи студентів із вивчення окремих тем і питань навчального курсу. Це важливий засіб перевірки знань студентів, що може використовуватись при поточному й підсумковому контролі засвоєння матеріалу дисципліни.

Для самоперевірки якості засвоєння знань студентам пропонуються тести і творчі завдання. Результати тестування оцінюються викладачем, обговорюються на заняттях і враховуються при проміжному та підсумковому контролі.

Кожне завдання з самостійної роботи оцінюється за п'ятибальною системою, утворюючи таким чином певну суму балів за окремих навчальних модулів. Водночас набрана кількість балів за виконану самостійну роботу додається до загальної суми балів підсумкового тесту з кожного навчального модуля, індивідуальної роботи студента, семестрового контролю знань.

100 балів (оцінка “відмінно”) — студент повинен чітко і вільно володіти термінологією, логічно, вмотивовано виконувати теоретичні завдання, вміти визначати основне в матеріалі, технічно грамотно і логічно послідовно виконувати практичні завдання. Роботи мають бути виконані охайно, без істотних помилок. Можливо допущення однієї неточності в кожному завданні, яка практично не впливає на результат виконання завдання в цілому.

80 балів (оцінка “добре”) — студент повинен чітко і вільно володіти термінологією, технічно грамотно і послідовно виконувати практичні завдання, перелік яких відповідає навчальній темі дисципліни. Робота має бути виконана охайно, проте можливо допущення однієї — двох помилок у розрахунках або завдання, що суттєво не впливають на виконання завдання в цілому.

60 балів (оцінка “задовільно”) – студент не завжди чітко володіє термінологією, допускається змішування понять, не зовсім правильно виконує практичні завдання (однак виконане завдання досягає своєї мети), подає самостійно оформлені завдання, перелік яких відповідає навчальній програмі дисципліни. Допускається трьох і більше змістовних помилок, неточностей у розрахунках або ж подає роботу у неповному обсязі (за умови відсутності одного – двох завдань з усіх модулів).

40 балів (оцінка “незадовільно”) – студент виконав завдання не в повному обсязі. Допускається грубих помилок у роботі, не володіє спеціальною термінологією. Відповіді оцінюються як такі, що не досягли мети, оформлені недбало, з помилками, або ж контрольні роботи подано в неповному обсязі (за умови відсутності 30 % завдань з усіх модулів).

До підсумкового контролю допускаються студенти, які виконали всі завдання поточного контролю. Остаточна оцінка семестрового контролю враховує всі аспекти участі студента в навчальному процесі.

Відповідно до програми курсу методичні рекомендації містять завдання з основних розділів курсу “Платіжні системи”.

МАУП

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
дисципліни
“ПЛАТІЖНІ СИСТЕМИ”

№ пор.	Назва змістового модуля і теми
	Змістовий модуль I. Основні елементи і принципи організації платіжних систем
1	Предмет, метод і завдання курсу
2	Загальна концепція платіжної системи
3	Технологічна структура платіжних систем
4	Безпека платіжних систем
	Змістовий модуль II. Особливості функціонування зарубіжних і міжнародних платіжних систем
5	Порівняльний аналіз зарубіжних платіжних систем
6	Зарубіжні платіжні системи
	Змістовий модуль III. Платіжна система України: стан і перспективи розвитку
7	Електронні міжбанківські розрахунки в Україні
8	Система масових електронних платежів та їх розбудова в Україні
9	Розвиток платіжних систем в Україні
Разом годин: 108	

ЗМІСТ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
з дисципліни
“ПЛАТІЖНІ СИСТЕМИ”

Змістовий модуль I. Основні елементи і принципи організації платіжних систем

Тема 1. Предмет, метод і завдання курсу

Предмет і завдання курсу “Платіжні системи”. Місце курсу в загальноекономічній підготовці спеціалістів з “Банківської справи”. Зв’язок дисципліни з економічними та спеціальними курсами.

Суть, функції та мета платіжної системи. Переказ грошей. Правові засади регулювання функціонування платіжних систем в Україні і відносин у сфері переказу грошей.

Елементи платіжних систем України. Платіжна система як форма організації безготівкового платіжного обороту. Платіжна система як сукупність законодавчо регульованих елементів, які забезпечують виконання боргових зобов'язань, що виникають у процесі економічної діяльності.

Основні вимоги, які повинні задовольняти платіжні системи: ефективність, оперативність, економічність, надійність, безпека, зручність.

Учасники платіжних систем та їх функції: користувачі платіжних послуг, що не є банками; банківські установи; центральний банк; спеціалізовані посередники.

Первинні користувачі, що виступають як суб'єкти платежів: приватні особи, підприємства, спеціалізовані фінансові фірми (брокери та дилери, що діють на ринках грошей, капіталів чи товарів), державні установи.

Функції банківських установ у платіжній системі залежно від їх ролі у процесі виконання платежу: банк платника; банк одержувача.

Функції банківських установ у системах банківських карток: банки-емітенти карток; банки-еквайри.

Основні функції центральної установи банку у діяльності платіжної системи як користувача платіжної системи; учасника платіжної системи; надавача платіжних послуг; "охоронця суспільних інтересів"; гаранта остаточного розрахунку.

Спеціальні установи, що надають платіжні послуги: банківські установи, клірингові установи, розрахункові палати, розрахунковий банк, агент з розрахунків.

Питання, що виносяться на самостійне опрацювання

1. Сформулювати основні підходи до поняття "платіжна система".
2. Визначити основну мету платіжної системи.
3. Охарактеризувати обов'язкову функцію, що має виконувати платіжна система.
4. У чому суть переказу грошей?
5. У чому суть платіжної системи, її основна функція і мета?
6. Визначити законодавчу та нормативно-правову базу, на основі

- якої регулюються загальні засади функціонування платіжних систем в Україні, системи електронних міжбанківських переказів і відносини у сфері переказу грошей.
7. Визначити суб'єкти платіжної системи, між якими виникають відносини щодо проведення переказу грошей.
 8. Сформулювати відмінності між функціями платіжної організації і члена платіжної системи.
 9. Сформулювати поняття “учасник платіжної системи” і “переказ грошей”.
 10. За допомогою яких фінансових інструментів можна здійснити переказ грошей?
 11. Які основні елементи платіжної системи України ви знаєте?
 12. Визначити якою є система, якщо вона забезпечує тільки передачу інформації про розрахунки.
 13. Визначити основні вимоги, які повинні задовольнити платіжні системи.
 14. У чому полягає ефективність платіжної системи?
 15. Обґрунтувати оперативність як одну з вимог, яку повинні задовольняти платіжні системи.
 16. Обґрунтувати економічність як одну з вимог, яку повинні задовольняти платіжні системи.
 17. Обґрунтувати надійність як одну з вимог, яку повинні задовольняти платіжні системи.
 18. Обґрунтувати зручність як одну з вимог, яку повинні задовольняти платіжні системи.
 19. Обґрунтувати безпечність як одну з вимог, яку повинні задовольняти платіжні системи.
 20. Як розподіляються учасники платіжних систем за категоріями?
 21. Визначити користувачів платіжних послуг.
 22. Чим визначаються потреби користувачів платіжної системи?
 23. Яким чином користувачі платіжних послуг обирають платіжні інструменти?
 24. Які функції виконують банківські установи у платіжній системі?
 25. Обґрунтувати функції банку-платника як учасника платіжної системи.
 26. Обґрунтувати функції банку-отримувача як учасника платіжної системи.
 27. Обґрунтувати функції банку-емітента як учасника платіжної системи.

28. Обґрунтувати функції банку-еквайра як учасника платіжної системи.
29. Які функції у платіжній системі виконує центральний банк?
30. Обґрунтуйте функції центрального банку, якщо в діяльності платіжної системи він виконує роль користувача платіжної системи.
31. Обґрунтувати функції центрального банку, якщо в діяльності платіжної системи він виконує роль учасника платіжної системи.
32. Обґрунтуйте функції центрального банку, якщо в діяльності платіжної системи він виконує роль надавача платіжних послуг.
33. Обґрунтуйте функції центрального банку, якщо в діяльності платіжної системи він виконує роль “охоронця суспільних інтересів” і гаранта остаточного розрахунку.
34. Які спеціальні установи надають платіжні послуги?
35. Яка роль агента з розрахунків у діяльності розрахункової палати?
36. Обґрунтувати функціонування стадії, які проходить процес міжбанківського переказу до свого завершення.

Теми рефератів

1. Суть і значення платіжної системи.
2. Роль та елементи платіжної системи.
3. Основні вимоги, які мають задовольняти платіжні системи.
4. Учасники платіжних систем та їх функції.
5. Функції банківських установ як учасників платіжної системи.
6. Функції центрального банку у платіжній системі.

Тести

1. **З наведеного нижче переліку визначіть сутність платіжної системи:**
 - а) сукупність різноманітних видів банків та банківських інститутів у їх взаємозв'язку, яка існує в тій чи іншій країні в певний історичний період;
 - б) складова кредитної системи;
 - в) сукупність кредитних відносин та інститутів, які організовують ці відносини;

г) платіжна організація, члени платіжної систем та сукупність відносин, що виникають між ними при проведенні переказу грошей.

2. З наведеного нижче переліку визначити поняття, що характеризують сутність платіжної системи:

а) система грошових розрахунків, які проводяться без участі банків;

б) система механізмів, які служать для переказу грошових коштів між суб'єктами господарювання, для розрахунку за платіжними зобов'язаннями, що виникають між ними;

в) система грошових розрахунків, які проводяться перерахуванням банком певної суми з рахунка платника на рахунок одержувача або заліком взаємних вимог підприємств;

г) це сукупність визначених законом платіжних інструментів, норм, правил, а також механізмів та процедур їх застосування всіма суб'єктами грошового обороту;

д) сукупність кредитних відносин та інститутів, які організовують ці відносини;

е) набір платіжних інструментів, банківських процедур і, як правило, міжбанківських систем переказу коштів, поєднання яких забезпечує грошовий обіг, разом з інституційними та організаційними правилами та процедурами, що регламентують використання цих інструментів та механізмів;

є) це державно-правова форма організації валютних відносин;

ж) платіжна організація, члени платіжної системи та сукупність відносин, що виникають між ними при проведенні переказу грошей.

3. З наведеного нижче переліку визначити сутність платіжної системи відповідно до Закону України “Про платіжні системи та переказ грошей в Україні”:

а) система механізмів, які служать для переказу грошових коштів між суб'єктами господарювання, для розрахунку за платіжними зобов'язаннями, що виникають між ними;

б) це сукупність визначених законом платіжних інструментів, норм, правил, а також механізмів та процедур їх застосування всіма суб'єктами грошового обороту;

в) набір платіжних інструментів, банківських процедур і, як правило, міжбанківських систем переказу коштів, поєднання яких забезпечує грошовий обіг, разом з інституційними та

організаційними правилами та процедурами, що регламентують використання цих інструментів та механізмів;

- г) платіжна організація, члени платіжної системи та сукупність відносин, що виникають між ними при проведенні переказу грошей. Проведення переказу грошей є обов'язковою функцією, що має виконувати платіжна система.

4. З наведеного нижче переліку визначити обов'язкову функцію, що має виконувати платіжна система:

- а) мобілізація грошових коштів на вклади від клієнтів;
- б) проведення переказу грошей;
- в) надання клієнтам кредитів і створення нових платіжних засобів;
- г) здійснення розрахунково-касового обслуговування клієнтів.

5. З наведеного нижче переліку визначити основну мету платіжної системи:

- а) забезпечення безперервності та ефективності грошового обороту;
- б) здійснення контролю на макро- та мікроекономічному рівнях;
- в) забезпечення розвитку виробництва товарів і послуг;
- г) проведення заходів щодо стабілізації національної грошової одиниці.

6. З наведеного нижче переліку визначити, що виконують платіжні системи:

- а) переказ інформації;
- б) кредитування суб'єктів економіки;
- в) переказ грошей;
- г) випуск цінних паперів.

7. З наведеного нижче переліку визначити суть переказу грошей:

- а) здійснення емісії грошей та інших цінностей;
- б) рух певної суми грошей з метою її зарахування на рахунок отримувача або видачі йому готівки;
- в) забезпечення розвитку виробництва товарів і послуг.

8. З наведеного нижче переліку визначити, якою є система, якщо вона забезпечує тільки передачу інформації про розрахунки:

- а) платіжною;
- б) транспортною;

- в) кредитною;
 - г) банківською.
- 9. З наведеного нижче переліку визначити, за допомогою яких фінансових інструментів можна здійснити переказ грошей:**
- а) зобов'язань уряду;
 - б) товарів;
 - в) зобов'язань центрального банку;
 - г) послуг;
 - д) зобов'язань банківських установ.
- 10. З наведеного нижче переліку визначити та обґрунтувати сектор, який в основному керує сучасними платіжними системами:**
- а) кредитний;
 - б) банківський;
 - в) фіскально-бюджетний;
 - г) міжнародний.
- 11. З наведеного нижче переліку визначити та обґрунтувати, між якими установами проводиться чітке функціональне розмежування у системах банківських карток:**
- а) банком платника і банком одержувача;
 - б) банками-емітентами карток і банками-еквайрами;
 - в) кліринговими і розрахунковими палатами.
- 12. З наведеного нижче переліку визначити операції центрального банку як користувача платіжної системи:**
- а) операції на грошовому ринку для втілення своєї монетарної політики;
 - б) платежі за дорученням своїх клієнтів;
 - в) операції з державними цінними паперами;
 - г) проведення розрахунків через кореспондентські рахунки банківських установ;
 - д) короткотермінове та довготермінове кредитування;
 - е) надання мережі комунікацій, обладнання, програмного забезпечення та експлуатаційного обслуговування для платіжних систем;
 - є) офіційні трансакції на валютному ринку;
 - ж) виконання власних платежів і виплати заробітної плати, оплати виставлених рахунків тощо.
- 13. З наведеного нижче переліку визначити операції центрального банку як учасника платіжної системи:**
- а) операції на грошовому ринку для втілення своєї монетарної політики;

- б) платежі за дорученням своїх клієнтів;
- в) операції з державними цінними паперами;
- г) проведення розрахунків через кореспондентські рахунки банківських установ;
- д) короткотермінове та довготермінове кредитування;
- е) надання мережі комунікацій, обладнання, програмного забезпечення та експлуатаційного обслуговування для платіжних систем;
- є) офіційні трансакції на валютному ринку;
- ж) виконання власних платежів і виплати заробітної плати, оплати виставлених рахунків тощо.

14. З наведеного нижче переліку визначити операції центрального банку як надавача платіжних послуг:

- а) операції на грошовому ринку для втілення своєї монетарної політики;
- б) платежі за дорученням своїх клієнтів;
- в) операції з державними цінними паперами;
- г) проведення розрахунків через кореспондентські рахунки банківських установ;
- д) короткотермінове та довготермінове кредитування;
- е) надання мережі комунікацій, обладнання, програмного забезпечення та експлуатаційного обслуговування для платіжних систем;
- є) офіційні трансакції на валютному ринку;
- ж) виконання власних платежів і виплати заробітної плати, оплати виставлених рахунків тощо.

15. З наведеного нижче переліку визначити операції центрального банку як “охоронця суспільних інтересів”:

- а) гарантує остаточний розрахунок;
- б) виконує нормативні, наглядові, управлінські, арбітражні обов'язки у платіжних системах;
- в) планує подальший розвиток платіжних систем;
- г) виконує платіжні зобов'язання банківських установ;
- д) сприяє дотриманню норм чесної конкуренції;
- е) бере участь у розробці та затвердженні технічних стандартів.

16. З наведеного нижче переліку визначити операції центрального банку як гаранта остаточного розрахунку:

- а) гарантує остаточний розрахунок;

- б) виконує нормативні, наглядові, управлінські, арбітражні обов'язки у платіжних системах;
- в) планує подальший розвиток платіжних систем;
- г) виконує платіжні зобов'язання банківських установ;
- д) сприяє дотриманню норм чесної конкуренції;
- е) бере участь у розробці та затвердженні технічних стандартів.

17. З наведеного нижче переліку визначити спеціальні установи, що надають платіжні послуги і належать до механізмів, які використовуються у розвиненій ринковій економіці для передавання коштів між суб'єктами господарювання в процесі розрахунків за платіжними зобов'язаннями:

- а) банківські установи;
- б) центральні банки;
- в) клірингові палати;
- г) фізичні особи;
- д) розрахунковий банк;
- е) підприємства;
- є) процесингові центри;
- ж) розрахункові палати;
- з) державні установи;
- и) агент з розрахунків.

18. З наведеного нижче переліку визначити осіб, які не є банкам та одночасно виступають як суб'єкти платежів:

- а) населення; підприємства, які працюють у галузі виробництва товарів та послуг; спеціалізовані фінансові фірми (дилери, брокери та ін.), що діють на грошовому чи товарному ринках; державні установи;
- б) клірингові палати; розрахункові палати; агент з розрахунків;
- в) підприємства, які працюють у галузі виробництва товарів та послуг; розрахункові палати; спеціалізовані фінансові фірми (дилери, брокери та ін.), що діють на грошовому чи товарному ринках;
- г) розрахункові палати; спеціалізовані фінансові фірми (дилери, брокери та ін.), що діють на грошовому чи товарному ринках; приватні особи.

19. Основними суб'єктами платіжної системи є:

- а) державні підприємства, фізичні особи;
- б) клірингові установи, підприємства;

- в) банківські установи, процесингові центри, розрахункові палати;
- г) платіжна організація, члени і учасники платіжної системи.

Література [1; 2; 5; 8; 18; 19; 27; 35; 36]

Тема 2. Загальна концепція платіжної системи

Класифікація платіжних систем. Основні види платіжних систем за характером здійснюваних платежів: системи міжбанківських розрахунків; внутрішньобанківські платіжні системи (ВПС); системи масових платежів.

Платіжний інструмент. Види платіжних інструментів: документи на переказ; спеціальні платіжні засоби.

Інструменти безготівкових розрахунків. Кредитовий переказ. Дебетовий переказ. Інструменти безготівкових розрахунків, які засновані на дебетових переказах. Інструменти безготівкових розрахунків, які засновані на кредитових переказах.

Дебетові платіжні інструменти: переказний і простий вексель; чек, єврочеки і дорожній (туристський) чек; банківська тратта, поштовий переказ; прямиий дебет.

Сутність векселів. Оформлення векселів. Индосамент векселів. Загальна схема розрахунків вексялями. Операції з вексялями. Акцептування векселів. Авалування векселів. Видача позичок до запитання під заставу векселів (вексельні кредити). Врахування (дисконт) векселів. Прийняття векселів на інкасо для отримання платежів і своєчасної оплати векселів. Зобов'язання оплатити вексель за платника (доміцилювання). Відмінності простого векселя від переказного. Сутність і особливості оформлення чека. Види індосаментів. Механізм розрахунків чеками. Инкасування чеків. Види чеків. Банківський чек. Фірмовий чек. Єврочеки. Дорожній чек. Банківська тратта. Поштовий переказ. Поштовий банківський переказ. Розрахунок поштовим переказом. Прямиий дебет.

Кредитові платіжні інструменти: доручення про кредитовий переказ коштів у системі “жиро”. Розрахунок платіжними дорученнями; доручення про кредитовий переказ в автоматизований розрахункових палатах (АРП). Платежі телеграфними переказами і телексом; перекази в системі СВІФТ (SWIFT); постійне доручення банку.

Банківська пластикова картка — інструмент розрахунків і кредитування: види пластикових карток; кредитні картки; дебетні картки; “електронні гаманці”.

Класифікація карток. Двосторонні і багатосторонні системи, картки з магнітною смугою. Картки із мікросхемою. Кредитні, дебетні картки, “електронний гаманець”. Кредитні картки. Індивідуальні та корпоративні картки. Банківські і небанківські картки. Картки туризму і розваг. Приватні платіжні картки підприємства торгівлі й послуг. Приватні картки. Банківські кредитні картки. Дебетні картки. Картки для банківських банкоматів. Картки для купівлі через термінали в торговельних пунктах (POS). Чекові гарантійні картки. “Електронні гаманці”.

Проблема вибору платіжного інструмента. Чинники, що впливають на вибір платіжного інструмента.

Переваги карткових розрахунків. Зручність карткової системи розрахунків для користувача. Вигідність застосування карткових розрахунків для підприємств торгівлі та сфери послуг. Переваги карткових розрахунків для банків.

Організація розрахунків: системи розрахунків на чистій основі (принцип клірингу); системи розрахунків на валовій основі.

Взаємозалік платіжних доручень, що відправляють і отримують банки-учасники. Двосторонній та багатосторонній взаємозалік. Агент з розрахунків. Системи взаємозаліку на основі клірингу. Клірингова палата. Виконання розрахунків за кожною трансакцією. Денний кредит. Овердрафт.

Ризики в платіжних системах. Кредитний ризик. Ризик ліквідності. Системний ризик. Правові ризик. Операційні ризики.

Відповідальність при здійсненні переказу грошей. Відповідальність банку-платника та банку-отримувача за переказ грошей.

Питання, що виносяться на самостійне опрацювання

1. Обґрунтувати і визначити класифікацію внутрішньодержавних банківських платіжних систем в Україні.
2. Що таке платіжний інструмент?
3. Види платіжних інструментів.
4. У чому полягає зміст кредитового переказу?
5. Які особливості дебетового переказу?
6. Які існують різновиди інструментів безготівкових розрахунків, що ґрунтуються на дебетових переказах?
7. Які інструменти, що засновані на кредитових переказах, ви знаєте?
8. У чому сутність векселя?

9. Дайте характеристику переказного і простого вексяля.
10. Чим відрізняється простий вексель (соло-вексель) від переказного вексяля (тратти)?
11. Визначити реквізити простого вексяля.
12. Охарактеризувати схему розрахунку за простим вексялем.
13. Визначити реквізити переказного вексяля.
14. Охарактеризувати схему розрахунку за переказним вексялем.
15. Охарактеризувати банківські операції з вексялями:
 - а) акцептування вексялів;
 - б) зобов'язання оплатити вексель за платника (доміцилювання).
16. Визначити сторони, які беруть участь у вексельній угоді.
17. У чому сутність чека?
18. Охарактеризувати основні види чеків.
19. Визначити особливості складання іменного, ордерного чеків і чека на пред'явника.
20. У чому перевага чека як засобу платежу?
21. Визначити основні реквізити чека.
22. Визначити види чеків.
23. У чому сутність єврочека?
24. В якій валюті можна виписувати єврочеки?
25. Які види чеків потребують супроводження спеціальними гарантійними картками?
26. У чому сутність дорожнього чека?
27. Поясніть порядок користування дорожніми чеками.
28. Чим чеки відрізняються від вексялів?
29. Чи мають переваги чеки порівняно з кредитними картками? Назвіть основні з них.
30. Охарактеризувати роботу з дорожніми чеками українських банків у сучасних умовах.
31. Що таке банківська тратта? Визначити переваги цього платіжного засобу.
32. Що таке поштовий переказ?
33. Визначити особливості платежів поштовими переказами.
34. Що таке прямий дебет? Визначити особливості цього платіжного засобу.
35. Сформулювати поняття “доручення про кредитовий переказ коштів у системі жиро” і визначити порядок розрахунків за допомогою цього платіжного засобу.
36. Сформулювати поняття “доручення про кредитовий переказ в

- автоматизованих розрахункових палатах” і визначити порядок використання цього платіжного інструмента.
37. Сформулювати поняття “постійне доручення банку” і визначити порядок використання цього платіжного інструмента.
 38. Сформулювати поняття “пластикова картка” і визначити переваги цього засобу платежу.
 39. Визначити стандарти зовнішнього вигляду платіжних карток.
 40. Які критерії покладені в основі класифікації видів пластикових карток?
 41. Охарактеризувати пластикові картки за механізмом розрахунків.
 42. Які види пластикових карток ви можете назвати за функціональними ознаками? Вкажіть різницю між ними.
 43. Охарактеризувати пластикові картки за технологічними особливостями.
 44. Картки з магнітною смугою.
 45. Картки з мікросхемою.
 46. Визначити співвідношення персонального ідентифікаційного номера (PIN).
 47. Проаналізувати відмінності між корпоративним та індивідуальним пластиковими картками.
 48. Сформулювати поняття “кредитна картка” і визначити переваги цього платіжного інструмента.
 49. Обґрунтувати порядок видачі кредитної картки.
 50. Види кредитних карток.
 51. Банківські кредитні картки.
 52. Чекові гарантійні картки.
 53. Чим відрізняються корпоративні пластикові картки?
 54. Сформулювати поняття “дебетна платіжна картка” і визначити особливості цього платіжного інструмента.
 55. В яких випадках використовуються дебетні картки?
 56. Що таке “електронний гаманець”?
 57. Проаналізувати порівняльні характеристики кредитних і дебетових карток.
 58. Визначити основні переваги і види дебетових карток.
 59. Визначити переваги розрахунків за допомогою картки для банківських автоматів.
 60. Визначити порядок розрахунків при використанні карток для купівлі через термінали в торговельних залах.

61. Визначити особливості розрахунків за чековими гарантійними картками.
62. Від яких чинників залежать вибір платіжного інструмента?
63. Визначити переваги і недоліки карткових розрахунків з точки зору клієнтів (власників карток).
64. Визначити переваги і недоліки карткових розрахунків для підприємств торгівлі та сфери послуг.
65. Визначити переваги і недоліки карткових розрахунків для банківських установ.
66. У чому сутність розрахунків на валовій основі?
67. Сформулювати переваги та недоліки розрахунків на валовій основі без надання денних кредитів.
68. Сформулювати переваги розрахунків на валовій основі з використанням денним овердрафтом.
69. Охарактеризувати системи розрахунків на чистій основі.
70. Охарактеризувати форми взаємозаліку.
71. Які переваги взаємозаліку?
72. Охарактеризувати систему розрахунків через клірингові установи.
73. Розкрити етапи проведення клірингу.
74. Охарактеризувати порядок здійснення клірингу.
75. Сформулювати переваги взаємозаліку (клірингу).
76. Проаналізувати відмінності системи розрахунків на валовій основі від системи розрахунків на чистій основі.
77. Визначити види ризиків, які виникають платіжних системах.
78. Які види ризиків включає фінансовий ризик?
79. Які види ризиків включають нефінансові ризики?
80. Які найбільш розповсюджені у платіжних системах підходи до обмеження ризиків?
81. Методи управління ризиками в платіжних системах.
82. Визначити відповідальність, пов'язану з проведенням переказу, банку, що обслуговує платника, перед платником відповідно до Закону України “Про платіжні системи та переказ грошей в Україні”.
83. Визначити відповідальність, пов'язану з проведенням переказу, банку, що обслуговує отримувача, перед отримувачем відповідно до Закону України “Про платіжні системи та переказ грошей в Україні”.

Теми рефератів

1. Класифікація платіжних систем.
2. Суть та класифікація платіжних інструментів.
3. Векселі в системі безготівкових розрахунків.
4. Чеки в системі безготівкових розрахунків.
5. Платежі пластиковими картками.
6. Банківські установи на ринку пластикових карток.
7. Організація розрахунків у платіжних системах.
8. Ризики платіжних систем.

Практичні завдання для самостійної роботи

Завдання 1

Київський молочний завод і Центральний гастроном м. Києва уклали угоди про розрахунки за допомогою платіжних інструментів, які засновані на кредитовому переказі. 02.02.2006 р. Київський молочний завод поставив молочної продукції на суму 16 тис. грн.

На поточному рахунку Київського молочного заводу на початок операційного дня 02.02.2006 р. було 35 тис. грн, а в Центрального гастроному м. Києва — 5 тис. грн.

Завдання:

1. Поясніть сутність кредитового переказу.
2. Які платіжні інструменти базуються на кредитових переказах коштів?
3. Яке підприємство випише і який платіжний інструмент, заснований на кредитовому переказі коштів?
4. Якими будуть дії банку-платника і банку-отримувача коштів?

Завдання 2

Київський молочний завод і Центральний гастроном м. Києва уклали угоду про розрахунки за допомогою платіжних інструментів, які засновані на дебетовому переказі. 20.03.2006 р. Київський молочний завод поставив молочної продукції на суму 19 тис. грн.

На поточному рахунку Київського молочного заводу на початок операційного дня 20.03.2006 р. було 25 тис. грн, а в Центрального гастроному м. Києва — 19 тис. грн.

Завдання:

1. Поясніть сутність дебетового переказу.
2. Які платіжні інструменти базуються на дебетових переказах коштів?

3. Яке підприємство випише і який платіжний інструмент, заснований на дебетовому переказі коштів?
4. Якими будуть дії банку отримувача коштів і банку платника?

Завдання 3

Київська меблева фабрика “Нова” і Київенерго уклали угоду про розрахунки за допомогою платіжних інструментів, заснованих на дебетовому переказі.

Станом на 05.02.2006 р. Київська меблева фабрика “Нова” спожила електроенергії на суму 100 тис. грн.

На поточному рахунку Київенерго на початок операційного дня 05.02.2006 р. було 150 тис. грн, а меблевої фабрики — 105 тис. грн.

Завдання:

1. Поясніть сутність дебетового переказу.
2. Які платіжні інструменти базуються на дебетових переказах коштів?
3. Яке підприємство випише і який платіжний інструмент, заснований на дебетовому переказі коштів?
4. Якими будуть дії банку отримувача коштів і банку платника?

Завдання 4

Клієнт банку 10.01.2006 р. подав у банк платіжне доручення № 12 на суму 5 тис. грн на перерахування коштів за тару згідно договору. Залишок на рахунку дозволяв оплатити платіжне доручення в термін, але через вину баку сума була списана з його кореспондентського рахунку 20.01.2006 р.

Завдання:

1. Які санкції клієнт (платника) має право застосовувати до банку за несвоєчасне списання коштів з рахунку? Відповідь обґрунтуйте на підставі чинного законодавства.
2. Визначте суму штрафу.

Завдання 5

01.02.2006 р. клієнт подав у банк платіжне доручення № 52 на суму 3 тис. грн на перерахування коштів за товарно-матеріальні цінності відповідно договору. На 01.02.2006 р. залишок на рахунку клієнта банку склав 7 тис. грн. Банк списав 5 тис. грн зі свого кореспондентського рахунку 10.02.2006 р.

Завдання:

1. Визначити та обґрунтувати санкції, які платника має право застосовувати до обслуговуючого банку за несвоєчасне списання коштів з поточного рахунку.

2. Розрахувати суму штрафу.

Завдання 6

01.04.2006 р. банк списав грошові кошти на суму 50 тис. грн з рахунку клієнта без законних підстав. 05.04.2006 р. вся сума грошового переказу була повернена банком платнику. Цим банком встановлена процентна ставка за короткотерміновими кредитами в розмірі 25 %.

Завдання:

1. Які санкції має право застосовувати до банку клієнт за незаконне списання коштів з його рахунку? Відповідь обґрунтуйте на підставі чинного законодавства.
2. Визначте суму штрафу.

Завдання 7

Для зменшення потреби в грошових коштах і для спрощення процесу обміну платіжними повідомленнями банк А і банк В використовують систему взаємозаліку на основі клірингу.

Банк А відправив платіжне повідомлення до банку В для отримання від нього грошових коштів на суму 70 тис. грн, а банк В відправив платіжне повідомлення до банку А для отримання від нього грошових коштів на суму 90 тис. грн.

Завдання:

1. Поясніть суть клірингу. Який вид клірингу використовується банками А і В?
2. Які етапи включає кліринг?
3. Визначте сальдо взаємних вимог.
4. Проведіть операції з клірингу.

Завдання 8

Для зменшення потреби в грошових коштах і для спрощення процесу обміну платіжними повідомленнями банки А, В і С використовують систему двостороннього взаємозаліку на основі розподіленого клірингу.

Банк А заборгував банку В грошових коштів на суму 90 тис. грн, а банк В заборгував банку А грошових коштів на суму 70 тис. грн. Банк

А заборгував банку С грошових коштів на суму 40 тис. грн. Банк С заборгував банку В 50 тис. грн.

Завдання:

1. Поясніть суть і види клірингу.
2. Проаналізувати етапи, які включає кліринг.
3. Визначити чистих кредиторів і чистих дебіторів.
4. Розрахувати чисту кредиторську і чисту дебіторську заборгованість;
5. Провести операції з двостороннього клірингу.

Завдання 9

Для зменшення потреби в грошових коштах і для спрощення процесу обміну платіжними повідомленнями банки “Промінвестбанк”, “Укрсоцбанк”, “Приватбанк” і “Аваль” використовують систему багатостороннього взаємозаліку на основі клірингу.

Банк “Промінвестбанк” заборгував банку “Укрсоцбанк” грошових коштів на суму 90 тис. грн, а банк “Укрсоцбанк” заборгував банку “Промінвестбанк” грошових коштів на суму 70 тис. грн. Банк “Промінвестбанк” заборгував банку “Приватбанк” грошових коштів на суму 40 тис. грн, а банк “Приватбанк” заборгував банку “Промінвестбанк” грошових коштів на суму 20 тис. грн. Банк “Промінвестбанк” заборгував банку “Аваль” грошових коштів на суму 80 тис. грн, а банк “Аваль” заборгував банку “Промінвестбанк” грошових коштів на суму 10 тис. грн. Банк “Укрсоцбанк” заборгував банку “Приватбанк” грошових коштів на суму 50 тис. грн, а банк “Приватбанк” заборгував банку “Укрсоцбанк” грошових коштів на суму 60 тис. грн. Банк “Укрсоцбанк” заборгував банку “Аваль” грошових коштів на суму 70 тис. грн, а банк “Аваль” заборгував банку “Укрсоцбанк” грошових коштів на суму 100 тис. грн. Банк “Приватбанк” заборгував банку “Аваль” грошових коштів на суму 20 тис. грн, а банк “Аваль” заборгував банку “Приватбанк” грошових коштів на суму 60 тис. грн.

Завдання:

1. Пояснити суть і види клірингу.
2. Проаналізувати етапи, які включає кліринг.
3. Визначити чистих кредиторів і чистих дебіторів.
4. Розрахувати чисту кредиторську і чисту дебіторську заборгованість.
5. Провести операції з багатостороннього клірингу.

Завдання 10

Комбінат 16 червня відвантажив фабриці продукцію на 100 тис. грн і вислав їй вексель для акцепту. Фабрика акцептувала вексель. Комбінат поставив вимогу про доміцiliaцію векселя банком “Дніпро”, що обслуговує платника. Комісія банку за доміцiliaцію становить 1,5 % суми платежу.

Після акцепту вексель був повернений комбінату, який з метою покриття своєї заборгованості передав вексель заводу 18 червня. Строк платежу за векселем – 20 серпня.

20 серпня до банку “Дніпро” надійшли два векселі, раніше доміцiliaвані ним, зі строком погашення 20 серпня:

- на 100 тис. грн, платником за яким є фабрика. На поточному рахунку фабрики є 160 тис. грн;
- на 145 тис. грн, платником за доміцiliaваним векселем є товариство “Юнкор”, на поточному рахунку якого є 55 тис. грн.

Завдання:

1. У чому полягає різниця між простим і переказним векселем?
2. Пояснити процес обігу переказного векселя.
3. Що таке доміцiliaція векселів і з якою метою банк виступає доміцiliaцієм?

Завдання 11

До банку “Кредит” 16 травня надійшли реєстри чеків від цегельного заводу на загальну суму 70 тис. грн. Банк, перевіряючи правильність складання реєстру й реквізитів чеків, установив таке:

- у чеку 210001 зроблено виправлення суми з 16 тис. грн на 18 тис. грн;
- чек 210004 на 5 тис. грн має нечіткий відбиток назви чекодавця;
- чек 514103 був виписаний на 6 тис. грн, а фактично відвантажено продукції на 5,6 тис. грн; 0,4 тис. грн завод повернув чекодавцеві готівкою;
- чек 381100 на 4,5 тис. грн був виписаний чекодавцем 4 квітня.

Завдання:

1. Що зробить банк “Кредит” з отриманими реєстрами чеків?
2. На яку загальну суму будуть оплачені банком реєстри чеків?
3. Назвати позитивні та негативні сторони розрахунків чеками.
4. Яка технологія розрахунків чеками в разі, коли чекодавець і чекодержатель обслуговується різними банками?

Завдання 12

До банку “Дніпро” 3 квітня звернулися:

- домобудівний комбінат, у якого закінчився ліміт, але залишилось 8 невикористаних чеків. На поточному рахунку комбінату коштів достатньо для здійснення розрахунків;
- швейне об'єднання, в якого при повному використанні чеків із чекової книжки залишився невикористаний ліміт на 45 тис. грн;
- фабрика, в якій закінчився строк дії чекової книжки, але на 20 тис. грн залишився невикористаний ліміт;
- будівельне управління, яке припиняє розрахунки з клієнтами чеками і в якого залишився невикористаний ліміт на 60 тис. грн.

Завдання:

1. Які будуть дії банку “Дніпро” в кожному названому випадку?
2. Як визначається строк дії нової чекової книжки?
3. В яких випадках банк-емітент може відмовитися від оплати чека?

Завдання 13

Банк “Десна” обслуговує кілька господарських органів, які розраховуються з постачальникам чеками.

Фабрика іграшок звернулася до банку з проханням видати три чекові книжки по 30 тис. грн кожна. Станом на 11 жовтня на поточному рахунку фабрики іграшок було 80 тис. грн.

Комбінат будівельних матеріалів 11 жовтня звернувся з проханням видати йому чекову книжку на 270 тис. грн для розрахунків з постачальниками сировини. Коштів на поточному рахунку комбінату достатньо. Банк, розглядаючи прохання комбінату установив, що місячна потреба комбінату в коштах для розрахунків з постачальникам сировини за допомогою чеків становить 150 тис. грн.

Ремонтно-будівельне управління подало банку заяву на одержання чекової книжки на 65 тис. грн. Коштів на поточному рахунку управління немає.

Завдання:

1. Визначити поведінку комерційного банку “Десна” щодо прохань зазначених клієнтів. Скільки чекових книжок та на яку суму може видати банк?
2. Що таке ліміт чекової книжки і як він визначається?
3. Коли застосовуються розрахунки чеками?

Завдання 14

До банку “Бізнес” 12 квітня надійшли від консервного комбінату такі платіжні доручення:

- № 29 від 1 квітня на перерахування коштів у сумі 15 тис. грн фермерському господарству за одержану сільськогосподарську продукцію;
- № 24 від 6 квітня на 28 тис. грн для попередньої оплати рахунка цукрового заводу за цукор;
- № 29 від 12 квітня – на перерахування колективному сільськогосподарському підприємству авансу в рахунок майбутніх поставок продукції на суму 40 тис. грн;
- № 30 від 12 квітня – на перерахування податку на прибуток фізичних осіб до бюджету на суму 10 тис. грн;
- № 31 від 12 квітня – для переказу через підприємство зв'язку заробітної плати працівникам, які перебувають у відрядження в іншому населеному пункті, на суму 6 тис. грн;
- № 32 від 12 квітня – на перерахування машинобудівному заводу авансу в рахунок майбутніх поставок обладнання на 35 тис. грн.

На поточному рахунку консервного комбінату на початок операційного дня 12 квітня було 120 тис. грн.

Завдання:

1. Які платіжні доручення і в якій послідовності будуть прийняті банком до виконання?
2. Протягом якого часу з дати заповнення платіжне доручення приймається банком до виконання?

Тести

1. З наведеного нижче переліку визначити сутність внутрішньо-державної платіжної системи:

- а) платіжна система, в якій платіжна організація може бути як резидентом, так і нерезидентом і яка здійснює свою діяльність на території двох і більше країн та забезпечує проведення переказу грошей з однієї країни в іншу;
- б) платіжна система, в якій платіжна організація є резидентом та яка здійснює свою діяльність і забезпечує проведення переказу грошей виключно в межах України;
- в) це державна система міжбанківських розрахунків.

2. З наведеного нижче переліку визначити сутність міжнародної платіжної системи:

- а) державна система міжбанківських розрахунків;

- б) платіжна система, в якій платіжна організація є резидентом та яка здійснює свою діяльність і забезпечує проведення переказу грошей виключно в межах України;
- в) платіжна система, в якій платіжна організація може бути як резидентом, так і нерезидентом і яка здійснює свою діяльність на території двох і більше країн та забезпечує проведення переказу грошей з однієї країни в іншу.

3. З наведеного нижче переліку визначити поняття, що характеризують сутність платіжного інструмента:

- а) рух певної суми грошей з метою її зарахування на рахунок одержувача або видачі йому у готівковій формі;
- б) засіб певної форми на паперовому, електронному чи іншому виді носія інформації, використання якого ініціює переказ грошей з відповідного рахунка платника;
- в) доручення про кредитування в автоматичних розрахункових палатах;
- г) платіжна вимога-доручення.

4. При кредитовому переказі платіжне розпорядження:

- а) рухається у тому ж напрямку, що й кошти — від платника до одержувача;
- б) рухається у зворотному щодо коштів напрямку — від одержувача платежу до платника;
- в) рухається в обох напрямках, що зазначені вище;
- г) рухається в окремому напрямку, незалежному від руху коштів.

5. До інструментів, які засновані на дебетових переказах, належить:

- а) доручення про кредитові перерахування в системах “жиро”;
- б) вексель;
- в) доручення про кредитування в автоматичних розрахункових палатах (АРП);
- г) чеки, дорожні чеки, єврочеки;
- д) банківські тратти;
- е) доручення про перекази в системі платежів SWIFT;
- є) поштові перекази;
- ж) прямі дебетові списання;
- з) постійні доручення.

6. Виберіть правильний спосіб здійснення розрахунків на валовій основі:

- а) двосторонній взаємозалік;

- б) багатосторонній взаємозалік;
- в) кліринг;
- г) виконується перевірка кожного платіжного документа, в ході якої встановлюється наявність у платника достатніх коштів для покриття платежу (у формі залишку на рахунку або кредиту).

7. Фінансові ризики в платіжних системах включають:

- а) правові ризики;
- б) кредитний ризик;
- в) операційні ризики;
- г) ризик ліквідності;
- д) ризики в системі чистих розрахунків;
- е) системний ризик;
- є) ризики в системах валових розрахунків;
- ж) ризики в системах переказів великих сум платежів.

8. Виберіть правильні способи обмеження фінансового ризику в платіжних системах:

- а) обмеження обсягу розрахунків;
- б) попередній вибір учасників системи;
- в) забезпечення надійності розрахунків;
- г) юридичні та процедурні методи обмеження обсягу розрахунків;
- д) політика банківського нагляду;
- е) надання гарантій виконання розрахунків.

9. Виберіть правильне визначення поняття “єврочек”:

- а) розрахунковий документ, що містить письмове доручення власника рахунка (чекодавця) банку-емітента, в якому відкрито його рахунок, про сплату чекодержателю зазначеної в чеку суми коштів;
- б) стандартизований чек, який випускають банки — члени Європейської банківської системи, супроводжуваний спеціальною гарантійною картою;
- в) стандартний грошовий документ, який виписують у місцевій або іноземній валюті та використовують у поїздках, закордонних подорожах, для оплати товарів і отримання в банку готівки;
- г) цінний папір, який містить письмовий наказ однієї особи (юридичної або фізичної) іншій особі сплатити у зазначений строк визначену суму грошей третій особі.

10. При дебетовому переказі розпорядження:

- а) рухається у тому ж напрямку, що й кошти — від платника до одержувача;
- б) рухається у зворотному щодо коштів напрямку — від одержувача платежу до платника;
- в) рухається в обох напрямках, що зазначені вище;
- г) рухається в окремому напрямку, незалежному від руху коштів.

11. Виберіть правильний спосіб здійснення розрахунків на валютній основі:

- а) двосторонній взаємозалік;
- б) багатосторонній взаємозалік;
- в) кліринг;
- г) виконується перевірка кожного платіжного документа, в ході якої встановлюється наявність у платника достатніх коштів для покриття платежу (у формі залишку на рахунку або кредиту).

12. До платіжних інструментів, які засновані на кредитових переказах коштів, належать:

- а) доручення про кредитові перерахування в системах “жиро”; доручення про кредитування в автоматизованих розрахункових палатах; доручення про перекази в системі платежів SWIFT; постійні доручення;
- б) векселі, чеки, дорожні чеки, банківські тратти;
- в) поштові перекази, прямі дебетові списання, банківські і небанківські пластикові картки (кредитні, дебетові, електронні гаманці, картки для отримання готівки в банківських автоматах);
- г) платіжні вимоги-доручення.

13. У вексельній угоді беруть участь такі сторони:

- а) депозитарій, посередник;
- б) векселедавець, векселедержатель, ремітент;
- в) векселедержатель, ремітент, посередник;
- г) векселедержатель, ремітент, депозитарій.

14. Розрахунок на чистій основі — це:

- а) залік взаємних вимог і зобов'язань;
- б) розрахунок в межах ліміту овердрафту;
- в) розрахунок, який передбачає, що відповідно з кожним дорученням або вимогою проводиться окрема операція шляхом відповідного переказу коштів;
- г) правильної відповіді немає.

15. Розрахунок на валовій основі — це:

- а) залік взаємних вимог і зобов'язань;
- б) розрахунок нетто-позицій за зустрічними платежами згідно з сумами, які відображені в розрахункових документах двох або більше учасників розрахунків на нетто-основі до порядку проведення розрахунків;
- в) процес передачі, звірки і, в деяких випадках, підтвердження платежів перед розрахунком, яке, можливо, включає взаємний залік платежів і визначення кінцевого розрахункового сальдо;
- г) розрахунок, який передбачає, що відповідно з кожним дорученням або вимогою проводиться окрема операція шляхом відповідного переказу коштів.

16. За функціональними характеристиками виділяють такі види карток:

- а) індивідуальні, сімейні;
- б) корпоративні, індивідуальні;
- в) кредитні, дебетові;
- г) внутрішньодержавні, міжнародні.

17. Банк, що списав гроші з рахунка платника без законних підстав, має сплатити платнику пеню в розмірі:

- а) облікової ставки НБУ за кожен день, починаючи від дня переказу до дня повернення суми переказу на рахунок платника, якщо інша відповідальність не передбачена договором;
- б) подвійної облікової ставки НБУ за кожен день, починаючи від дня переказу до дня повернення суми переказу на рахунок платника, якщо інша відповідальність не передбачена договором;
- в) процентної ставки, що встановлена цим банком за короткотерміновими кредитами за кожен день, починаючи від дня переказу до дня повернення суми переказу на рахунок платника, якщо інша відповідальність не передбачена договором;
- г) 5 % від суми переказу за кожен день, починаючи від дня переказу до дня повернення суми переказу на рахунок платника, якщо інша відповідальність не передбачена договором.

18. Розрахунок на чистій основі розрізняються за способом проведення залік взаємних вимог і зобов'язань:

- а) двосторонній залік між двома банками; багатосторонній взаємозалік, який здійснюють три і більше банків;

- б) односторонній залік, у межах одного банку; залік зустрічних вимог;
- в) багатосторонній взаємозалік, який здійснюють три і більше банків; залік зустрічних вимог;
- г) залік зустрічних вимог, кліринг.

19. Банк, що обслуговує платника, та банк, що обслуговує отримувача, несуть перед платником та отримувачем відповідальність, пов'язану з проведенням переказу, відповідно до:

- а) Закону України “Про захист інформації в автоматизованих системах”;
- б) Закону України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні”;
- в) Закону України “Про телекомунікації”;
- г) Закону України “Про банки і банківську діяльність”.

20. Клірингові розрахунки передбачають два етапи:

- а) підрахунок нетто-позиції, врегулювання системи розрахунків на основі кредиту;
- б) підрахунок сальдо, врегулювання взаємних вимог;
- в) врегулювання взаємних вимог, врегулювання системи розрахунків на основі кредиту;
- г) багатосторонній взаємозалік, який здійснюють три і більше банків; залік зустрічних вимог.

Література [1–3; 6; 8; 9; 15; 16; 18; 19; 25; 26; 34–36]

Тема 3. Технологічна структура платіжних систем

Основні етапи, які передбачає електронний платіжний цикл: введення інформації, переказ (вхідний), кліринг, розрахунок (на валовій основі), переказ (вихідний), розповсюдження, розрахунок (на чистій основі).

Засоби обробки даних: електронно-обчислювальне обладнання, програмне середовище, прикладне програмне забезпечення. Структурні рівні системи обробки даних: прикладний, електронно-обчислювальний, комунікаційний, операційний. Комп'ютерне обладнання. Два способи обробки даних: централізований і розподілений. Види програмного забезпечення – системне і програмне. Основні види системного програмного забезпечення. Спеціальна допоміжна інфраструктура.

Засоби телекомунікацій. Канали зв'язку: комутовані і виділені. Шифрувальна апаратура. Три типи магістральних каналів, що вико-

ристовуються у мережах зв'язку: наземні канали, високочастотний зв'язок і супутниковий зв'язок.

Обладнання систем масових платежів. Стандарти платіжних карток. Стандарт для карток з магнітною смугою ISO, який прийнятий в міжнародній практиці. Банківські автомати (банкомати). Причини розповсюдження автоматів для видачі готівкових грошей. Операції, що виконують багатофункціональні автомати (АТМ). Переваги та недоліки використання банкоматів. Електронні платіжні термінали для роздрібної торгівлі. Фінансові послуги, що надаються у торговельних точках.

Організація експлуатації електронних платіжних систем. Організаційна структура. Дві моделі архітектури управління великими мережами: ієрархічна і паралельна. Відновлення функціонування платіжної системи у випадку надзвичайних ситуацій. Етапи процедури у разі подій та збоїв.

Питання, що виносяться на самостійне опрацювання

1. Які основні етапи обробки інформації передбачає платіжний цикл?
2. Обґрунтувати основні етапи обробки інформації.
3. Визначити призначення комп'ютерного обладнання.
4. Які існують різновиди пристроїв, призначених для зберігання інформації?
5. Які ви знаєте способи обробки даних?
6. Які існують види програмного забезпечення?
7. Визначити призначення програмного забезпечення.
8. Які використовуються види системного програмного забезпечення?
9. Визначити призначення спеціального допоміжної інфраструктури.
10. Визначити канали зв'язку, через які користувачі можуть підключати свої термінали до мережі передачі даних.
11. Визначити призначення спеціального обладнання.
12. Визначити мету застосування шифрувальної апаратури.
13. Які основні послуги надаються телекомунікаційною мережею?
14. Обладнання систем масових платежів.
15. Визначити стандарти на зовнішній вигляд пластикових карток, які розроблені організацією ISO у процесі формування системи електронних грошових розрахунків на Заході.

16. Сформулювати поняття “банківський автомат самообслуговування” і визначити перспективи запровадження банкоматів в Україні.
17. Зміст та операції банківських автоматів (банкоматів).
18. Які фінансові послуги надаються у торговельних пунктах?
19. Електронні платежі в торговельних пунктах.
20. Моделі архітектури управління великими мережами.
21. Сформулювати відмінності магнітних карток від мікропроцесорних.
22. Обґрунтувати процедуру обробки магнітної картки.
23. Обґрунтувати процедуру обробки мікропроцесорної картки.
24. Визначити схему потоку електронних платежів у мережі.
25. Визначити моделі архітектури управління великими мережами.
26. Сформулювати відмінності централізованої і децентралізованої структури обробки даних.
27. Проаналізувати переваги і недоліки паралельної моделі, при якій всі центри є активними.
28. Проаналізувати переваги і недоліки паралельної моделі, при якій частина центрів є пасивними.
29. Визначити порядок відновлення функціонування платіжної системи.
30. З яких етапів складаються процедури у разі подій та збоїв?
31. Методи відновлення функціонування системи.

Теми рефератів

1. Засоби обробки даних і засоби телекомунікацій.
2. Обладнання систем масових платежів.

Тести

1. Вкажіть послідовність етапів обробки інформації:

- а) розповсюдження;
- б) переказ (вихідний);
- в) розрахунок на чистій основі;
- г) введення інформації;
- д) розрахунок (на валовій основі);
- е) кліринг;
- є) переказ (вхідний).

- 2. Системи, що базуються на архітектурі “клієнт – сервер” використовують:**
- а) один потужний універсальний комп’ютер;
 - б) групу комп’ютерів серверного розміру.
- 3. Залежно від вибраної стратегії даних, така обробка даних може відбуватися:**
- а) централізовано;
 - б) універсально;
 - в) розподілено.
- 4. Види програмного забезпечення:**
- а) системне;
 - б) програмне;
 - в) прикладне;
 - г) сервісне.
- 5. Основні послуги, що надаються телекомунікаційною мережею користування, мають включати:**
- а) передачу файлів та повідомлень;
 - б) переказ грошових коштів;
 - в) автентифікацію користувача;
 - г) кліринг;
 - д) надання довідок.
- 6. Вкажіть послідовність етапів процедури у разі подій та збоїв:**
- а) виконання дій для усунення збою;
 - б) вибір дій на наступний рівень;
 - в) передача збою на наступний рівень;
 - г) виявлення збою.
- 7. Ієрархічна модель архітектури управління великими мережами являє собою:**
- а) модель, де головний центр управління забезпечує управління та контроль над іншими центрами обробки даних;
 - б) модель, в якій кожен центр обробки даних має власні компоненти активного управління;
 - в) модель, до складу якої входять незалежні центри обробки даних;
 - г) модель, до складу якої входять об’єднані між собою незалежні центри обробки даних.
- 8. Обробка даних у платіжних системах відбувається централізовано, коли використовуються:**
- а) універсальні комп’ютери великої потужності;

- б) персональні комп'ютери;
- в) універсальні комп'ютери малої потужності;
- г) універсальні комп'ютери середньої потужності.

9. З наведеного нижче переліку визначити сутність системного програмного забезпечення:

- а) набір комп'ютерних програм, що дозволить системі вирішувати конкретні завдання, які ставляться користувачам;
- б) програмне забезпечення, що дозволяє комп'ютеру керувати своїми ресурсами для обробки даних та структурувати процес використання цих ресурсів прикладними програмними комплексами;
- в) забезпечення, до складу якого входять незалежні центри обробки даних;
- г) забезпечення, де головний центр управління забезпечує управління та контроль над іншими центрами обробки даних.

10. Обробка даних у платіжних системах відбувається розподілено, коли використовуються:

- а) універсальні комп'ютери великої потужності;
- б) персональні комп'ютери;
- в) універсальні комп'ютери малої потужності;
- г) універсальні комп'ютери середньої потужності.

11. Спеціальні допоміжна інфраструктура як один з технічних компонентів платіжної системи включає:

- а) введення інформації, вхідний переказ, кліринг, вихідний переказ;
- б) універсальні комп'ютери середньої потужності;
- в) високочастотний зв'язок, телефонно-телеграфний зв'язок;
- г) системи енергопостачання, кондиціонування повітря, контрольну апаратуру, прилади сигналізації про вихід з ладу електричного обладнання чи кондиціонерів тощо.

12. Паралельна модель архітектури управління великими мережами має два різновиди:

- а) модель, де всі центри обробки даних є активними і модель, де частина центрів обробки даних є активними, а інші — пасивними (резервними);
- б) модель, в якій кожен центр обробки даних має власні компоненти активного управління і модель, до складу якої входять об'єднані між собою незалежні центри обробки даних;

- в) модель, де всі центри обробки даних є відкритими і модель, де частина центрів обробки даних є відкритими, а інші — закритими;
- г) правильної відповіді немає.
- 13. Електронні платіжні системи можуть мати таку структуру:**
- а) відкрити, закрити;
- б) універсальну, замкнену;
- в) замкнену, децентралізовану;
- г) централізовану, децентралізовану.
- 14. У мережах зв'язку можуть використовуватися магістральні канали таких типів:**
- а) наземні канали, високочастотний зв'язок, супутниковий зв'язок;
- б) високочастотний зв'язок, телефонно-телеграфний зв'язок;
- в) супутниковий зв'язок, мобільний зв'язок;
- г) мобільний зв'язок, телефонно-телеграфний зв'язок.
- 15. З наведеного нижче переліку визначити сутність прикладного програмного забезпечення:**
- а) набір комп'ютерних програм, що дозволяють системі вирішувати конкретні задачі, які ставляться користувачами;
- б) програмне забезпечення, що дозволяє комп'ютеру керувати своїми ресурсами для обробки даних та структурувати процес використання цих ресурсів прикладними програмними комплексами;
- в) забезпечення, до складу якого входять незалежні центри обробки даних;
- г) забезпечення, де головний центр управління забезпечує управління та контроль над іншими центрами обробки даних.
- 16. Потік платежів у мережі платіжної системи складається із таких основних етапів обробки інформації:**
- а) введення інформації, кліринг, вихідний переказ;
- б) введення інформації, вхідний переказ, кліринг, вихідний переказ;
- в) вхідний переказ, кліринг, вихідний переказ, розрахунок на чистій основі;
- г) введення інформації, вхідний переказ, кліринг, розрахунок на валовій основі, вихідний переказ, розповсюдження, розрахунок на чистій основі.

- 17. Основні послуги, що надаються телекомунікаційною мережею користування, мають включати:**
- а) передачу файлів та повідомлень, надання довідок;
 - б) переказ грошових коштів, кліринг;
 - в) автентифікацію користувача, надання довідок;
 - г) кліринг, автентифікацію користувача.
- 18. Користувачі можуть підключати свої термінали до мережі передачі даних через такі канали зв'язку:**
- а) універсальні, замкнені однією системою;
 - б) комутовані, виділені;
 - в) замкнені однією системою, виділені;
 - г) відкриті, закриті.
- 19. Назвіть дві моделі архітектури управління великими мережами:**
- а) паралельна модель, ієрархічна модель;
 - б) перпендикулярна модель, активно-пасивна модель;
 - в) відкрита модель, замкнена модель;
 - г) ієрархічна модель, активно-пасивна модель.
- 20. Сучасна система масових (споживчих) електронних платежів вимагає наявності:**
- а) банкомата, торгової точки;
 - б) пластикової картки, терміналу;
 - в) торгової точки, терміналу;
 - г) лише банкомата.
- 21. Методи введення, перевірки, підтвердження, передачі, сортування, обробки та зберігання даних реалізується за допомогою таких технічних компонентів, як:**
- а) програмне забезпечення, допоміжна інфраструктура, універсальне обладнання;
 - б) прикладне програмне забезпечення, універсальне обладнання;
 - в) комп'ютерне обладнання, програмне забезпечення, допоміжна інфраструктура;
 - г) універсальне обладнання, телекомунікаційна інфраструктура.
- 22. Паралельна модель архітектури управління великими мережами являє собою:**
- а) модель, де головний центр управління забезпечує управління та контроль над іншими центрами обробки даних;
 - б) модель, в якій кожен центр обробки даних має власні компоненти активного управління;
 - в) модель, до складу якої входять незалежні центри обробки даних;

г) модель, до складу якої входять об'єднані між собою незалежні центри обробки даних.

Література [1–3; 6; 8; 9; 15; 16; 18; 19; 25; 26; 34–36]

Тема 4. Безпека платіжних систем

Суть інформаційної безпеки. Безпека стосовно інформаційних систем. Безпека платіжних систем. Захист інформації в платіжних системах. Об'єкти захисту. Суб'єкти відносин, пов'язані з обробкою інформації в автоматизованій (платіжній) системі.

Вимоги щодо системи захисту інформації. Система захисту інформації. Конфіденційність інформації. Цілісність компонентів і ресурсів системи. Доступність компонентів (ресурсів) системи.

Відповідальність суб'єктів переказу за забезпечення захисту інформації. Основні типи загроз. Несанкціонований доступ до інформації. Несанкціоновані зміни інформації. Несанкціоновані операції з компонентами платіжних систем. Зобов'язання суб'єктів переказу.

Криптографічний захист інформації і системи розподілу ключів. Використання криптографічного захисту інформації при побудові політики безпеки платіжної системи. Види криптографічного захисту. Дві групи криптографічних алгоритмів: симетричні та асиметричні. Мета використання криптографічних алгоритмів. Електронний цифровий підпис. Два методи розподілу криптографічних ключів між учасниками платіжної системи: метод базово-сеансових ключів і метод відкритих ключів.

Чотири групи заходів для протидії загрозам та з метою можливих збитків користувачів і власників платіжної системи: правові, морально-етичні, адміністративні та фізичні.

Правові та морально-етичні аспекти системи захисту. Правові заходи захисту: закони, укази та інші нормативні документи, які регламентують правила роботи з платіжною інформацією, що обробляється, накопичується та зберігається в системі та відповідальність за порушення цих правил. Морально-етичні заходи: норми поведінки учасників розрахунків та обслуговуючого персоналу.

Адміністративні заходи щодо захисту інформації: заходи організаційного характеру, які регламентують процес функціонування системи обробки платіжної інформації, використання її ресурсів, діяльність персоналу тощо.

Фізичний захист платіжних систем. Фізичні заходи захисту, які включають охорону приміщень, техніки та персоналу платіжної системи.

Питання, що виносяться на самостійне опрацювання

1. Що ви розумієте під інформаційною безпекою платіжних систем?
2. Визначити основні вимоги до системи захисту інформації.
3. Сформулювати поняття “захист інформації” відповідно до Закону України “Про захист інформації в автоматизованих системах”.
4. Що є об’єктом захисту в автоматизованій системі.
5. Назвіть суб’єктів відносин, пов’язаних з обробкою інформації в автоматизованій системі.
6. Визначити склад системи захисту інформації.
7. Визначити, що повинна забезпечувати система захисту інформації.
8. Від яких типів загроз у здійсненні переказу його суб’єкти мають здійснювати в межах своїх повноважень захист відповідної інформації?
9. Сформулювати особливості забезпечення несанкціонованого доступу до інформації.
10. Сформулювати особливості забезпечення несанкціонованих змін інформації.
11. Визначити особливості забезпечення захисту від несанкціонованих операцій з компонентами платіжних систем.
12. Визначити зобов’язання працівників суб’єктів переказу.
13. Визначити види криптографічного захисту.
14. Проаналізувати відмінності вбудованих та додаткових механізмів криптографічного захисту.
15. Виділіть групи криптографічних алгоритмів.
16. Визначити системи захисту з точки зору криптографічних алгоритмів, які використовуються.
17. На які групи розподіляються загальні криптографічні алгоритми?
18. Проаналізувати відмінності симетричних та асиметричних алгоритмів як різновидів загальних криптографічних алгоритмів.
19. З якою метою використовуються криптографічні алгоритми?
20. Сформулювати поняття “цифровий електронний підпис” і визначити особливості використання цифрового електронного підпису.
21. Виділіть основні методи розподілу ключів між учасниками платіжної системи.

22. Визначити групи заходів, спрямованих для протидії загрозам та з метою мінімізації можливих збитків користувачів і власників платіжної системи.
23. Визначити зміст правового середовища для нормального функціонування платіжної системи.
24. Що розуміють під морально-етичними аспектами системи захисту?
25. Визначити адміністративні заходи щодо захисту інформації.
26. Виділіть завдання фахівців центрального банку з питань захисту інформації.
27. Визначити основні види фізичного захисту платіжних систем.

Теми рефератів

1. Система захисту банківських електронних документів в інформаційно-обчислювальній мережі Національного банку України.
2. Захист інформації при проведенні переказу.
3. Безпека платіжних систем.
4. Заходи захисту інформаційної безпеки.

Тести

1. Під безпекою платіжних систем розуміють:

- а) захист від несанкціонованого доступу до інформації;
- б) переказ грошових коштів, що здійснюється платником на особу прийняту для одержувача;
- в) захист від несанкціонованих змін інформації;
- г) завершення платежу однією або двома сторонами;
- д) захист від несанкціонованих операцій з функціями платіжних систем.

2. Під інформаційною безпекою розуміють:

- а) сортування платіжних інструкцій, що надійшли, за філіями банків-одержувачів та їх своєчасне доставляння з використанням функції вихідних переказів;
- б) можливість протистояння спробам нанесення збитків власникам або користувачам системи при різних навмисних або ненавмисних впливах на неї.

3. Визначити, на яких стадіях повинна забезпечуватися система захисту інформації:

- а) формування;
- б) аналізу можливих загроз;
- в) обробці;
- г) розробці (прогнозування) системи захисту;
- д) передачі;
- е) реалізації системи захисту;
- є) зберігання;
- ж) супроводження системи захисту під час експлуатації платіжної системи.

4. Комплексний підхід до забезпечення безпеки інформаційних систем – це:

- а) протидія чітко визначеним загрозам при визначених умовах використання системи;
- б) створення захищеного середовища для обробки платіжної та службової інформації в системі, яке об'єднує різноманітні (правові, організаційні, програмно-технічні) засоби для протидії будь-яким загрозам.

5. Визначте послідовність етапів створення системи захисту:

- а) реалізація системи захисту;
- б) супроводження системи захисту;
- в) аналіз можливих загроз.

6. Система захисту інформації повинна забезпечувати:

- а) цілісність інформації, що передається в платіжній системі, та компонентів платіжної системи;
- б) передачу платіжних документів;
- в) конфіденційність інформації під час її обробки, передавання та зберігання в платіжній системі;
- г) обробку (кліринг) платіжних документів;
- д) неможливість відмови ініціатора від факту передавання та отримувачем від факту прийняття документа на переказ, документа за операціями із застосуванням засобів ідентифікації, документа на відкликання;
- е) розрахунок за платіжними документами;
- є) забезпечення постійного та безперешкодного доступу до компонентів платіжної системи особам, які мають на це право або повноваження, визначені законодавством України, а також встановлені договором.

7. При проведенні переказу його суб'єкти мають здійснювати в межах свої повноважень захист відповідної інформації від таких типів загроз:

- а) несанкціонованого доступу до інформації;
- б) введення інформації;
- в) несанкціонованих змін інформації;
- г) клірингу;
- д) несанкціонованих операцій з компонентами платіжних систем.

8. Авторизація — це:

- а) перевірка ідентифікації користувача, процесу, пристрою або іншого компонента платіжної системи;
- б) перевірка цілісності даних під час їх зберігання або передачі для запобігання їх несанкціонованої модифікації;
- в) надання користувачам або процесам прав доступу до об'єктів системи (процесів, компонентів системи і даних) після їх перевірки (автентифікації).

9. Визначити, при яких алгоритмах відправник та отримувач повідомлення повинні мати один і той самий ключ:

- а) симетричні;
- б) асиметричні;
- в) паралельні;
- г) зустрічні.

10. Криптографічні алгоритми використовуються з метою:

- а) шифрування інформації;
- б) розрахунок на валовій основі;
- в) забезпечення захисту даних і повідомлень (інформації) від модифікації, викривлення або підробки;
- г) розрахунок на чистій основі.

11. Визначити, які групи заходів спрямовані для протидії загрозам та з метою мінімізації можливих збитків користувачів і власників платіжної систем:

- а) правові;
- б) технічні;
- в) морально-етичні;
- г) бухгалтерські;
- д) адміністративні;
- е) фінансові;
- є) фізичні.

12. Морально-етичні заходи включають:

- а) закони та інші нормативні документи, які регламентують правила роботи з платіжною інформацією, що обробляється, накопичується і зберігається в системі, та відповідальність за порушення цих правил;
- б) норми поведінки учасників розрахунків та обслуговуючого персоналу;
- в) неможливість відмови ініціатора від факту передавання та отримувачем від факту прийняття документа на переказ, документа за операціями із застосування засобів ідентифікації, документа на відкликання;
- г) розрахунок за платіжними документами.

13. Фізичні заходи захисту включають:

- а) заходи організаційного характеру, які регламентують процес функціонування системи обробки платіжної інформації, використання її ресурсів, діяльність персоналу тощо;
- б) охорону приміщень, техніки та персоналу платіжної системи; організацію перепускного режиму до приміщень;
- в) закони та інші нормативні документи, які регламентують правила роботи з платіжною системою і платіжною інформацією, що обробляється, накопичується і зберігається в системі, та відповідальність за порушення цих правил;
- г) правильної відповіді немає.

14. Симетричні алгоритми — це криптографічні алгоритми, для яких шифрування виконуються:

- а) одним ключем;
- б) за допомогою різних ключів;
- в) без застосування ключів;
- г) кожен наступний раз за допомогою нового ключа.

15. З наведеного нижче переліку визначити сутність загальних криптографічних алгоритмів:

- а) криптоалгоритми, що мають повністю відкритий алгоритм, а їх криптостійкість визначається ключами шифрування;
- б) криптоалгоритми, що мають повністю закритий алгоритм шифрування;
- в) криптоалгоритми, що мають таємний алгоритм шифрування;
- г) правильної відповіді немає.

- 16. Визначити, для яких криптографічних алгоритмів є можливість сформувати додаткову інформацію у вигляді електронного цифрового підпису:**
- а) симетричних;
 - б) асиметричних;
 - в) паралельних;
 - г) зустрічних.
- 17. Відповідно до Закону України “Про захист інформації в автоматизованих системах”, захист інформації – це:**
- а) забезпечення безперервного захисту інформації щодо переказу грошей на всіх її етапах;
 - б) можливість протистояти спробам нанесення збитків власникам або користувачам системи при різних навмисних або ненавмисних впливах на неї;
 - в) сукупність організаційно-технічних заходів і правових норм для запобігання заподіянню шкоди інтересам власника інформації чи автоматизованої системи та осіб, які користуються інформацією;
 - г) аналіз можливих загроз; обробка; розробка (прогнозування) системи захисту.
- 18. З наведеного нижче переліку визначити сутність спеціальних криптографічних алгоритмів:**
- а) криптоалгоритми, що мають повністю відкритий алгоритм, а їх криптостійкість визначається ключами шифрування;
 - б) криптоалгоритми, що мають повністю закритий алгоритм шифрування;
 - в) криптоалгоритми, що мають таємний алгоритм шифрування;
 - г) правильної відповіді немає.
- 19. Визначити, які дві групи криптографічних алгоритмів ви знаєте:**
- а) симетричні, асиметричні;
 - б) загальні, спеціальні;
 - в) спеціальні, асиметричні;
 - г) відкриті, закриті.
- 20. Об’єктами захисту в автоматизованих системах є:**
- а) права користувача; права власників автоматизованої системи; інформація, що обробляється в автоматизованій системі;
 - б) права посередників, права власників автоматизованої системи;
 - в) інформація, що обробляється в автоматизованій системі;

г) інформація, що не підлягає обробці в автоматизованій системі.

21. Визначити, які існують методи криптографічних ключів між учасниками платіжної системи:

- а) метод симетричних ключів, метод асиметричних ключів;
- б) метод базових-сеансових ключів, метод відкритих ключів;
- в) метод відкритих ключів, метод закритих ключів;
- г) метод прямих ключів, метод зустрічних ключів.

22. Асиметричні алгоритми — це криптографічні алгоритми, для яких шифрування і розшифровування виконуються:

- а) одним ключем;
- б) за допомогою різних ключів;
- в) без застосування ключів;
- г) кожен наступний раз за допомогою нового ключа.

Література [1–3; 6; 8; 9; 15; 16; 18; 19; 24; 25; 33–35]

Змістовий модуль II. Особливості функціонування зарубіжних і міжнародних платіжних систем

Тема 5. Порівняльний аналіз зарубіжних платіжних систем

Система переказу грошових коштів і цінних паперів Федеральної резервної системи США FEDWIRE: загальні відомості, учасники розрахунків, переказ грошових коштів, технологія розрахунків, переказ цінних паперів, політика цін на послуги та політика управління ризиком.

Система міжбанківських клірингових розрахунків США CHIPS: загальні відомості, учасники та технологія здійснення розрахунків, функціонування, політика цін на послуги та політика управління ризиком.

Автоматизована система клірингових розрахунків Великобританії CHAPS: загальні відомості, учасники та функціонування системи, порядок здійснення розрахунків, політика цін на послуги та політика управління ризиком.

Банківські автоматизовані клірингові послуги BACS.

Чековий кліринг у розрахункових палатах США.

Питання, що виносяться на самостійне опрацювання

1. Який тип системи FEDWIRE?
2. Кому належить система FEDWIRE?
3. Визначити кількість та категорії учасників розрахунків системи FEDWIRE.

4. Коли здійснюється остаточний і безвідкличний розрахунок у системі FEDWIRE?
5. Що трапляється, коли на рахунку ініціатора недостатньо коштів у системі FEDWIRE?
6. Які види послуг надає система FEDWIRE?
7. Коли платіж стає остаточним у системі FEDWIRE?
8. Який тип системи CHIPS?
9. Кому належить система CHIPS?
10. З якого року почала функціонувати система CHIPS?
11. Кількість та категорії учасників CHIPS.
12. Коли здійснюється остаточний розрахунок в системі CHIPS?
13. Якими методами здійснюється управління ризиком між учасниками CHIPS?
14. Коли почала функціонування система CHAPS?
15. Який тип системи CHAPS?
16. Кому належить система CHAPS?
17. Визначити кількість та категорії учасників CHAPS.
18. Як контролюється ризик у межах системи CHAPS?
19. Які способи клірингу можливі у розрахункових палатах США?

Теми рефератів

1. Платежі через міжбанківські системи комунікацій.
2. Система переказу грошових коштів і цінних паперів Федеральної резервної системи США Фед Уайр (FEDWIRE).
3. Система міжбанківських клірингових розрахунків США ЧПС (CHIPS).
4. Автоматизована система клірингових розрахунків Великобританії ЧАПС (CHAPS).
5. Швейцарська міжбанківська клірингова система ШМКС (SIC).
6. Чековий кліринг у розрахункових палатах США.

Практичні завдання для самостійної роботи

Завдання 1

Учасниками клірингової платіжної системи CHIPS є три банки. Кожен з банків почав робочий день з нульовим сальдо, протягом дня було здійснено такі операції:

- банк А відправив до клірингової палати платіжне повідомлення банку В на суму 50 тис. дол., банку С на суму 60 тис. дол.;

- банк В відправив до клірингової палати платіжне повідомлення банку А на суму 100 тис. дол., банку С на суму 20 тис. дол.;
- банк С відправив до клірингової палати платіжне повідомлення банку А на суму 60 тис. дол., банку В на суму 80 тис. дол.

Завдання:

1. Схематично відобразити рух платіжних потоків між банкам.
2. Розрахувати дебетову, кредитову та чисту позиції кожного учасника розрахунків.
3. Розкрити технологію здійснення розрахунків через клірингу платіжну систему CHIPS.
4. Які ризики властиві платіжній системі CHIPS?

Завдання 2

Учасниками системи переказу грошових коштів і цінних паперів на великі суми FEDWIRE є три банки. Кожен із банків почав робочий день з нульовим сальдо, протягом дня було здійснено такі операції:

- банк А відправив платіжне повідомлення до банку В на суму 3 млн дол., банку С на суму 500 тис. дол.;
- банк В відправив платіжне повідомлення до банку А на суму 1 млн дол., банку С на суму 300 тис. дол.;
- банк С відправив платіжне повідомлення до банку А на суму 600 тис. дол., банку В на суму 800 тис. дол.

Завдання:

1. Схематично відобразити рух платіжних потоків між банками.
2. Розкрити технологію здійснення розрахунків через систему переказу грошових коштів і цінних паперів на великі суми FEDWIRE.

Тести

1. Система міжбанківських клірингових розрахунків США ЧПС – це:
 - а) державна платіжна система;
 - б) приватна електронна платіжна система;
 - в) система переказу грошових коштів і цінних паперів на великі суми;
 - г) кооперативна платіжна система.
2. Визначити, хто володіє та управляє системою ЧПС:
 - а) Федеральна резервна система США;
 - б) Нью-Йоркська асоціація клірингових палат;

- в) банк Англії;
 - г) банк Німеччини.
- 3. Учасниками розрахунків системи ЧПС можуть бути:**
- а) Федеральна резервна система;
 - б) комерційні банки;
 - в) депозитарна установа;
 - г) корпорації, створені відповідно до Закону Еджа;
 - д) агентська контора іноземного банку у США;
 - е) інвестиційні компанії, що визначені законами штату Нью-Йорк про банківську діяльність;
 - є) банківські філії будь-якої комерційної установи, що має контору в місті Нью-Йорку.
- 4. Визначити метод розрахунків системи ЧПС:**
- а) валові розрахунки в реальному часі;
 - б) багатосторонній взаємозалік;
 - в) розрахунки на основі векселів;
 - г) розрахунки на основі зустрічних вимог.
- 5. Визначити центри обробки даних у ЧПС:**
- а) комерційний та резервний;
 - б) основний та універсальний;
 - в) основний та резервний;
 - г) приватний та державний.
- 6. Учасників ЧПС контролюють:**
- а) податкові працівники;
 - б) банківські працівники штату або федеральних органів влади;
 - в) органи міжнародної аудиторської служби;
 - г) органи міліції.
- 7. З наведеного нижче переліку визначити сутність системи міжбанківських клірингових розрахунків США ЧПС:**
- а) міжбанківська платіжна система для розрахункових палат;
 - б) комунікаційна система, якою володіє і керує Федеральна резервна система США і використовується в основному для внутрішніх розрахунків у США;
 - в) електронна міжбанківська система переказу безвідкличних, гарантованих та безумовних кредитових переказів у фунтах стерлінгів з одного розрахункового банку (від свого імені чи імені своїх клієнтів) іншому розрахунковому банку протягом одного дня;
 - г) поштово-телеграфна система.

- 8. Система міжбанківських клірингових розрахунків США ЧПС є системою:**
- а) кредитових переказів;
 - б) дебетових переказів;
 - в) авансових переказів;
 - г) правильної відповіді немає.
- 9. Визначити метод розрахунків в системі ЧАПС:**
- а) валові розрахунки в реальному часі;
 - б) багатосторонній залік;
 - в) двосторонній залік;
 - г) кліринг.
- 10. Керівним органом системи ЧАПС є:**
- а) Федеральна резервна система США;
 - б) Банк Англії;
 - в) клірингова палата Нью-Йорка;
 - г) банк Німеччини.
- 11. Безпосередніми учасниками клірингової системи ЧАПС є:**
- а) 16 лондонських банків, у тому числі Банк Англії;
 - б) всі банківські установи Англії;
 - в) 16 найбільших лондонських банків;
 - г) 20 найбільших лондонських банків.
- 12. Остаточний і безвідкличний розрахунок у системі ЧАПС здійснюється:**
- а) коли платіжне доручення приймається до обробки;
 - б) розрахунок вважається проведенням після схвалення Банком Англії отриманих підсумків дня.
- 13. Визначити двосторонні обмеження у системі ЧАПС:**
- а) відсутні;
 - б) банк-одержувач обмежує розміри виплат, які він готовий прийняти від банку-відправника. Величина обмежень встановлюється окремо кожною парою банків.
- 14. З наведеного нижче переліку визначити сутність автоматизованої системи клірингових розрахунків Великобританії ЧАПС:**
- а) міжбанківська платіжна система для розрахункових палат;
 - б) комунікаційна система, якою володіє і керує Федеральна резервна система США і використовується в основному для внутрішніх розрахунків у США;

- в) електронна міжбанківська система переказу безвідкличних, гарантованих та безумовних кредитових переказів у фунтах стерлінгів з одного розрахункового банку (від свого імені чи від імені своїх клієнтів) іншому розрахунковому банку протягом одного дня;
- г) поштово-телеграфна система.
- 15. Автоматизована система клірингових розрахунків Великобританії ЧАПС призначена для швидкісного здійснення великих платежів та проведення розрахунків між установами-учасниками протягом одного дня виключно в такій валюті:**
- а) у доларах США;
- б) у фунтах стерлінгів;
- в) в євро;
- г) у гривні.
- 16. Автоматизована система клірингових розрахунків Великобританії ЧАПС здійснює розрахунки:**
- а) на всій території Великобританії;
- б) на всій території США;
- в) без територіальних обмежень;
- г) на всій території Німеччини.
- 17. Визначити, які види послуг надає система Фед Уайр:**
- а) переказ грошових коштів;
- б) кліринг;
- в) переказ цінних паперів;
- г) взаємозалік.
- 18. Система Фед Уайр належить:**
- а) кліринговій палаті Нью-Йорка;
- б) Федеральній резервній системі США;
- в) банку Англії;
- г) банку Німеччини.
- 19. Система Фед Уайр — це:**
- а) система валових розрахунків без кредитування центральним банком;
- б) система валових розрахунків із кредитування центральним банком;
- в) система багатосторонніх чистих розрахунків;
- г) система односторонніх розрахунків.
- 20. Визначити метод розрахунків у системі Фед Уайр:**
- а) багатосторонній залік;

- б) валові розрахунки в реальному часі;
- в) двосторонній взаємозалік;
- г) кліринг.

21. Остаточний платіж при чековому клірингу у розрахункових палатах США здійснюється через:

- а) агента з платежів;
- б) клірингову палату;
- в) розрахункову палату;
- г) центральний банк.

22. У США чековий кліринг виконується у багатьох місцевих розрахункових палатах, де відбувається обмін:

- а) місцевими чеками;
- б) пластиковими картками;
- в) готівкою;
- г) векселями.

Література [18; 25; 27; 34]

Тема 6. Зарубіжні платіжні системи

Товариство міжнародних міжбанківських фінансових телекомунікацій SWIFT: загальні відомості, учасники, технологія розрахунків, функціонування, політика цін на послуги та політика управління ризиком.

Система міжнародних автоматизованих розрахунків TARGET: загальні відомості, учасники, технологія розрахунків, функціонування, політика управління ризиком.

Організація платежів у мережі Інтернет та методи їх захисту. Платіжні системи і механізми, що застосовуються у мережі Інтернет. Методи захисту платежів у мережі Інтернет. Платіжні системи і механізми, що застосовуються у мережі Інтернет.

Система термінових міжнародних переказів Вестерн Юніон (Western Union). Загальні відомості та учасники системи Вестерн Юніон. Виплата грошового переказу. Відправлення грошового переказу. Учасники системи. Вестерн Юніон в Україні.

Питання, що виносяться на самостійне опрацювання

1. Сутність та особливості системи SWIFT.
2. Коли було організоване товариство міжнародних міжбанківських телекомунікацій SWIFT?

3. Організаційна структура SWIFT.
4. Члени і користувачі мережі SWIFT.
5. Переваги мережі SWIFT.
6. Архітектура та основні стандарти мережі SWIFT.
7. Технологія передачі повідомлень SWIFT.
8. Класифікація повідомлень у SWIFT.
9. Обробка повідомлень мережі SWIFT.
10. Засоби безпеки мережі SWIFT.
11. Розвиток мережі SWIFT.
12. Що є найважливішими цілями системи SIC?
13. Які елементи містить система TARGET?
14. Які основні принципи організації системи TARGET?
15. Функціонування системи TARGET.
16. Яка технологія здійснення розрахунків системи TARGET?
17. Політика управління системи TARGET.
18. Чому розвивається електронна комерція з використанням засобів Інтернету?
19. У чому суть організації платежів у мережі Інтернет?
20. Визначити основні операції системи Інтернет-банкінг.
21. Які платіжні системи і механізми застосовуються у мережі Інтернет?
22. Які проблеми пов'язані із впровадження електронної комерції Інтернету та шляхи їх вирішення?
23. Визначити загальні відомості системи термінових міжнародних грошових переказів Western Union.
24. Сформулювати особливості системи термінових міжнародних грошових переказів Western Union в Україні.
25. Сформулювати технологію розрахунків через систему термінових міжнародних грошових переказів Western Union.

Теми рефератів

1. Система “Інтернет-банкінг”.
2. Система термінових міжнародних грошових переказів Вестерн Юніон (Western Union).
3. Зарубіжна платіжна система (на вибір студента).
4. Порівняльний аналіз зарубіжних платіжних систем.
5. Система міжнародних автоматизованих розрахунків TARGET (TARGET).

6. Товариство всесвітніх міжбанківських телекомунікацій СВІФТ (SWIFT).

Практичні завдання для самостійної роботи

Завдання

Банк “Дніпро”, Україна, є учасником системи SWIFT. Протягом дня банк здійснив такі операції:

- відправлено повідомлення про платіж на суму 200 тис. євро в Німеччину, банк-одержувач не підключено до системи SWIFT;
- відправлено повідомлення про платіж на суму 50 тис. дол. у США, банк-одержувач є учасником системи SWIFT.

Завдання:

1. Накреслити схему проходження платежу через мережу SWIFT.
2. Які вам відомі стандарти SWIFT?
3. Організація безпеки в системі SWIFT.
4. Яким чином здійснюється взаємозв'язок системи SWIFT з платіжними системами різних країн?

Тести

1. **Товариство міжнародних міжбанківських телекомунікацій — це:**
 - а) платіжна система;
 - б) транспортна система;
 - в) грошово-кредитна система;
 - г) фіскальна система.
2. **Метою СВІФТ є:**
 - а) створення і використання засобів, необхідних для швидкої та безпечної передачі комп'ютерними мережами платіжних документів та інших банківських повідомлень;
 - б) здійснення грошового переказу;
 - в) здійснення грошово-кредитного регулювання;
 - г) здійснення кредитування малого і середнього бізнесу.
3. **Визначити стандарти СВІФТ:**
 - а) інформаційні тексти, порядок розрахунків, код валюти;
 - б) інформаційні тексти, адреса, код валюти;
 - в) інформаційні тексти, обмеження ризиків, код валюти;
 - г) лише код валюти.

4. Операційний центр чи процесор управління системою СВІФТ знаходиться в:

- а) США;
- б) Англії;
- в) Нідерландах.

5. З наведеного нижче переліку визначити сутність товариства міжнародних міжбанківських фінансових телекомунікацій (СВІФТ):

- а) міжбанківська платіжна система для розрахункових палат;
- б) автоматизована система здійснення міжнародних платежів через комп'ютерні мережі;
- в) електронна міжбанківська система переказу безвідкличних, гарантованих та безумовних кредитових переказів з одного розрахункового банку (від свого імені чи від імені своїх клієнтів) іншому розрахунковому банку протягом одного дня;
- г) поштово-телеграфна система.

6. Товариство міжнародних міжбанківських фінансових телекомунікацій (СВІФТ) засновано:

- а) у 1973 р. в Бельгії;
- б) у 1973 р. в Нідерландах;
- в) у 1976 р. в Бельгії;
- г) у 1976 р. в Нідерландах.

7. Швейцарська міжбанківська клірингова система здійснює остаточні та безвідкличні платежі:

- а) у доларах США;
- б) у швейцарських франках;
- в) в євро;
- г) у фунтах стерлінгів.

8. Швейцарська міжбанківська клірингова система є:

- а) однією з найбільших систем, що здійснюють електронні платежі між швейцарськими банками;
- б) другою за величиною системою, що здійснює електронні платежі між швейцарськими банками;
- в) єдиною системою, що здійснює електронні платежі між швейцарськими банками;
- г) третьою за величиною системою, що здійснює електронні платежі між швейцарськими банками.

- 9. Швейцарська міжбанківська клірингова система здійснює:**
- а) тільки дебетові перекази;
 - б) тільки кредитові перекази;
 - в) як дебетові, так і кредитові перекази;
 - г) авансові перекази.
- 10. Учасники Швейцарської міжбанківської клірингової системи повинні перебувати:**
- а) на території Швейцарії і мати рахунки у Швейцарському Національному банку;
 - б) на території Швейцарії, відкриття рахунків у Швейцарському Національному банку є необов'язковим;
 - в) на території будь-якої країни і мати рахунки у Швейцарському Національному банку;
 - г) на території будь-якої країни і мати рахунки у будь-якому Національному банку.
- 11. Визначити тип Швейцарської міжбанківської клірингової системи (ШМКС):**
- а) система валових розрахунків без кредитування центральним банком;
 - б) система валових розрахунків із кредитування центральним банком;
 - в) система багатосторонніх чистих розрахунків.
- 12. Керівним органом ШМКС є:**
- а) Швейцарський національний банк;
 - б) клірингова палата Женеви;
 - в) європейська клірингова палата;
 - г) швейцарська клірингова палата.
- 13. Визначити централізацію ШМКС:**
- а) централізоване;
 - б) децентралізоване.
- 14. Вкажіть, до якої моделі належать відповідно платіжні системи Фед Уайр, ЧПС, ЧаПС, ШМКС:**
- а) система валових розрахунків, що управляється центральним банком без надання кредитів протягом робочого дня;
 - б) система валових розрахунків, що управляється центральним банком з наданням кредитів протягом робочого дня;
 - в) система відстрочених чистих розрахунків.

- 15. Визначити основне призначення системи міжнародних автоматизованих розрахунків TARGET:**
- а) об'єднання внутрішніх систем переказу великих сум країн — членів системи у міжнародну платіжну систему;
 - б) створення і використання засобів, необхідних для швидкої та безпечної передачі комп'ютерними мережами платіжних доручень та інших банківських повідомлень.
- 16. Систему міжнародних автоматизованих розрахунків TARGET створили:**
- а) центральні банки країн Сходу;
 - б) центральні банки США;
 - в) центральні банки країн Європейського Економічного Союзу;
 - г) центральні банки Німеччини.
- 17. Система TARGET обробляє та обслуговує міжнародні платежі у валюті:**
- а) долари США;
 - б) євро;
 - в) фунти стерлінгів;
 - г) гривня.
- 18. З наведеного нижче переліку визначити сутність системи міжнародних автоматизованих розрахунків TARGET:**
- а) міжбанківська платіжна система для розрахункових палат;
 - б) міжнародна система, яка дозволяє швидко та безпечно здійснювати платіжні операції між Європейським центральним банком та банківською системою;
 - в) електронна міжбанківська система переказу безвідкличних, гарантованих та безумовних кредитових переказів з одного розрахункового банку (від свого імені чи від імені своїх клієнтів) іншому розрахунковому банку протягом одного дня;
 - г) поштово-телеграфна система.
- 19. Визначити елементи системи TARGET:**
- а) внутрішні системи переказу великих сум, які введені в кожній країні, яка є членом системи;
 - б) маршрутний процесор;
 - в) маршрутні процедури поєднання;
 - г) депозитарій цінних паперів;
 - д) функції Європейського центрального банку.

- 20. Система міжнародних автоматизованих розрахунків ТАРГЕТ забезпечує миттєве та остаточне здійснення всіх платежів за такої умови:**
- а) грошових коштів достатньо на рахунку або установі, що здійснює платіж, надано овердрафт на її рахунку у центральному банку;
 - б) лише в межах залишку на рахунку;
 - в) лише в межах кредитних коштів;
 - г) лише в межах авансових платежів.
- 21. Необхідною умовою участі країни в системі міжнародних автоматизованих розрахунків ТАРГЕТ є:**
- а) наявність у цій країні об'єднання внутрішніх систем переказу великих сум;
 - б) наявність у цій країні внутрішньої системи переказу великих сум;
 - в) наявність у цій країні загальнодержавної системи міжбанківських розрахунків RTGS;
 - г) наявність у цій країні внутрішньої системи переказу сум у пакетному режимі.
- 22. Можливостями у сфері послуг, які надаються банком, системою “Інтернет-банкінг” є:**
- а) мобільність;
 - б) повернення;
 - в) оперативність;
 - г) забезпечення;
 - д) простота;
 - е) зручність.
- 23. Перекази через систему Вестерн Юніон здійснюються між фізичними особами:**
- а) з відкриттям банківських рахунків;
 - б) без відкриття банківських рахунків;
 - в) за бажанням клієнта;
 - г) з відкриттям депозитних рахунків.
- 24. Виплата грошових переказів через Вестерн Юніон здійснюється у:**
- а) валюті країни відправника;
 - б) валюті країни призначення;
 - в) будь-якій валюті (на вибір отримувача);
 - г) в євро.

- 25. Компанія Вестерн Юніон була заснована в:**
- а) 1851 р.;
 - б) 1854 р.;
 - в) 1861 р.;
 - г) 1865 р.
- 26. Грошовий переказ зберігається в системі термінових міжнародних грошових переказів Вестерн Юніон:**
- а) 50 днів;
 - б) 45 днів;
 - в) 55 днів;
 - г) 60 днів.
- 27. Грошові перекази через систему термінових міжнародних грошових переказів Вестерн Юніон переважно виплачуються:**
- а) готівковою валютою, чеком на грошовий переказ або їх комбінацію залежно від наявності платіжних засобів та інших умов виплати в пункті обслуговування, який забезпечує виплату переказу;
 - б) лише за допомогою безготівкових платіжних засобів;
 - в) з використанням пластикових карток;
 - г) правильної відповіді немає.
- 28. В Україні компанія “Вестерн Юніон” почала свою активну діяльність з:**
- а) 2001 р.;
 - б) 1991 р.;
 - в) 1992 р.;
 - г) 1994 р.
- 29. Відправлення і виплати грошових переказів через систему термінових міжнародних грошових переказів Вестерн Юніон в Україні здійснюється:**
- а) у національній валюті;
 - б) у доларах США;
 - в) у євро;
 - г) у будь-якій валюті.
- 30. Максимальна сума виплачуваного переказу через систему термінових міжнародних грошових переказів Вестерн Юніон в Україні становить:**
- а) 5 тис. дол. США;
 - б) 8 тис. дол. США;
 - в) 10 тис. дол. США;
 - г) 12 тис. дол. США.

31. Громадяни України можуть відправляти через систему термінових міжнародних грошових переказів Вестерн Юніон:

- а) не більше 500 дол. США одним переказом і не більше 2 тис. дол. США на рік;
- б) не більше 100 доларів США одним переказом і не більше 1 тис. дол. США на рік;
- в) не більше 500 дол. США одним переказом і не більше 5 тис. дол. США на рік;
- г) не більше 500 дол. США одним переказом і не більше 10 тис. дол. США на рік.

Література [18; 26; 28; 35]

Змістовий модуль III. Платіжна система України: стан і перспективи розвитку

Тема 7. Електронні міжбанківські розрахунки в Україні

Міжбанківський переказ. Суть та правові основи системи електронних міжбанківських переказів Національного банку України (СЕМП). Склад СЕМП. Безпосередні та опосередковані учасники СЕМП. Безпосередні та опосередковані учасники СТП. Регулювання прав та зобов'язань учасників СЕМП.

Структурна схема СЕМП. Складові СЕМП. Програмне забезпечення. Інформаційно-пошукова система (ІПС). Програмно-технічні комплекси, що відповідають трьом рівням структури СЕМП: АРМ-1, АРМ-2, АРМ-3 НБУ.

Відкриття, переоформлення та закриття кореспондентського рахунку банку (філії) у територіальному управлінні.

Загальні умови виконання міжбанківського переказу СЕМП. Принципи розподілу фінансових ризиків. Кредитний ризик. Ризик ліквідності. Системний ризик.

Моделі обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку в СЕМП. Вісім моделей обслуговування банківських установ (філій) за консолідованим кореспондентським рахунком, які враховують специфіку роботи та потреби банків. Порівняльний аналіз обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку.

Виконання внутрішньобанківського переказу. Вимоги до банку та його філії, що працюють з використанням внутрішньобанківської платіжної системи (ВПС). Організація роботи філії через внутрішньобанківську платіжну систему.

Виконання міжбанківського переказу через кореспондентські рахунки, що відкриваються банками-резидентами в інших банках-резидентах. Кореспондентський рахунок: порядок відкриття та закриття.

Виконання міжбанківського переказу через кореспондентські рахунки, що відкриваються банками в розрахунковому банку платіжної системи. Платіжне повідомлення платіжної системи. Агент з розрахунків.

Питання, що виносяться на самостійне опрацювання

1. Сформулювати поняття “система електронних міжбанківських переказів Національного банку України”.
2. Які основні завдання СЕМП?
3. У чому суть основних функцій СЕМП?
4. Визначити правову базу регулювання загальних засад функціонування системи електронних міжбанківських переказів Національного банку України (СЕМП) і відносин у сфері міжбанківського переказу грошей в Україні.
5. Роль Національного банку України у платіжній системі.
6. Які засоби відповідно до умов договорів Національний банк України надає учасникам СЕМП?
7. Що є підставою для виключення банку (філії) з учасників СЕМП?
8. Яка будова СЕМП?
9. Якими Програмно-технічними комплексами забезпечується виконання міжбанківського переказу через СЕМП?
10. З якою метою використовується інформаційно-пошукова система (ІПС)?
11. Для чого призначена система резервування і відновлення функціонування СЕМП?
12. Визначити рівні Програмно-технічних комплексів автоматизованих робочих місць системи електронних платежів Національного банку України.
13. Для чого призначений комплекс АРМ-1?
14. Визначити призначення АРМ-2.
15. Визначити призначення АРМ-НБУ.
16. Визначити три рівні структури СЕМП.
17. Визначити учасників системи електронних міжбанківських переказів Національного банку України.

18. Сформулювати поняття “безпосередній учасник СЕП”.
19. Сформулювати поняття “опосередкований учасник СЕП”.
20. Визначити договори, які укладаються між банківською установою (філією) та Національним банком України для роботи в системі електронних міжбанківських переказів Національного банку України.
21. Які основні зобов’язання територіального управління НБУ?
22. Які основні зобов’язання банку – учасника СЕМП?
23. Яке паво має територіальне управління НБУ?
24. Яке право має банк – учасник СЕМП?
25. Як вирішуються спори, що виникають протягом дії договору про розрахунково-інформаційне обслуговування в системі електронних платежів НБУ?
26. Визначити загальні умови міжбанківського переказу через СЕМП.
27. Коли здійснюється проведення міжбанківського переказу через СЕМП?
28. Визначити призначення системи автоматизації банку (САБ).
29. Визначити обов’язкові реквізити міжбанківського електронного розрахункового документа.
30. В якій черговості здійснюється оброблення міжбанківських електронних розрахункових документів, службових повідомлень СЕМП та електронних розрахункових повідомлень?
31. Чи може міжбанківський розрахунковий документ, прийнятий СЕМП, бути відкликаний?
32. В яких випадках початкові платежі від банків (філій) приймаються до виконання?
33. Визначити призначення шифрованого архіву оброблених платежів і технологічної інформації.
34. Визначити, які типи фінансового ризику розрізняють у СЕМП.
35. Вкажіть принципи розподілу фінансових ризиків у СЕМП.
36. Визначити обов’язкову умову для підключення банку (філії) до системи термінових переказів (СТП).
37. Що необхідно для підключення банку (філії) до СТП?
38. Визначити учасників СТП.
39. Сформулювати поняття “безпосередній учасник СТП”.
40. Сформулювати поняття “опосередкований учасник СТП”.
41. Визначити можливості учасника СТП.

42. У разі виконання яких основних умов здійснюються трансакції через СТП?
43. Зробіть порівняльний аналіз моделей обслуговування консолідованого кореспондентського рахунка.
44. Які особливості моделі 1?
45. Особливості моделі 2.
46. Розширення якої моделі є модель 3?
47. Розширенням якої моделі є модель 4?
48. Які моделі поєднує модель 5?
49. Розвитком якої моделі є модель 6?
50. Розвитком якої моделі і з додаванням яких принципових відмінностей є модель 7?
51. Сформулювати особливості моделі 8 обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку.
52. Сформулювати поняття “внутрішньобанківська платіжна система (ВПС)”.
53. Визначити вимоги до банку та його філії, що працюють з використанням ВПС.
54. Охарактеризувати схему документообороту виконання міжбанківського переказу через кореспондентські рахунки, що відкриваються банками-резидентами в інших банках-резидентах.
55. Проаналізувати схему документообороту виконання міжбанківського переказу через кореспондентські рахунки, що відкриваються банкам у розрахунковому банку платіжної системи.

Теми рефератів

1. Система електронних міжбанківських переказів Національного банку України (СЕМП): міжбанківські розрахунки в сучасних умовах.
2. Порівняльна характеристика моделей обслуговування консолідованого кореспондентського рахунка в СЕМП.

Практичні завдання для самостійної роботи

Завдання 1

- До комерційного банку “Дніпро”, м. Харків, звернувся клієнт — фабрика медичних препаратів — із проханням здійснити такі платежі:
- 20 тис. грн фірмі “Мрія”, м. Львів, згідно умовам договору за отримане обладнання, форма розрахунків — безвідзивний акредитив;

- 5 тис. грн податки в бюджет, форма розрахунків — банківський переказ;
- 15 тис. євро фірми “Берлін”, Німеччина, згідно умовам договору за отриману сировину, форма розрахунків — інкасо.

Комерційний банк “Дніпро” не є агентом розрахунків у системі SWIFT. Міжнародні розрахунки банк здійснює через банк-посередник, комісійні складають 0,2 % від суми платежу. Фабрика медичних препаратів підключена до системи “Клієнт-банк”, абонентська плата за її обслуговування становить 50 грн на місяць. За обслуговування банк утримує з клієнта 0,1 % від суми платежу.

Завдання:

1. Накреслити схему проходження платежу в СЕП. Розкрити особливості роботи Регіональної розрахункової палати. Перелічити рахунки, які використовуються в СЕП.
2. Розкрити сутність роботи казначейства банку.
3. Накреслити схему проходження міжнародного платежу в системі SWIFT.
4. Розрахувати суму платежу фабрики медичних препаратів банку “Дніпро” за обслуговування.

Завдання 2

Рівень регіональної розрахункової палати обслуговується Програмно-технічними комплексами АРМ-2, АРМ-2 регіональної розрахункової палати, працює в циклічному режимі. Цикл обробки (так званий “основний цикл”) складається з двох частин: прийому та розсилки. На початок дня на кореспондентському рахунку в регіональній розрахунковій палаті комерційного банку “Свято”, м. Харків, було 140 тис. грн та 100 тис. дол., протягом дня банк відправляв та отримував платежі через СЕП.

Відправлено: 100 тис. грн банку “Кредит”, м. Львів, 50 тис. грн банку “Фаворит”, м. Харків, 45 тис. дол. банку “Америка”, США.

Отримано: 225 тис. руб. з банку “Москва”, Росія.

Завдання:

1. Зробити погодинне описання роботи регіональної розрахункової палати НБУ.
2. Накреслити схеми проходження платежів між комерційними банками одного регіону, комерційними банками різних регіонів та міжнародних платежів.
3. Пояснити функції Центральної розрахункової палати.

Завдання 3

Комерційні банки “Кредит”, “Сяйво”, “Дніпро” є учасниками Системи електронних платежів НБУ. КБ “Кредит” має 4 філіали, які розповсюджені в одному регіоні, КБ “Сяйво” має 5 філіалів у різних регіонах країни, КБ “Дніпро” має 9 філіалів, з яких 6 відкриті в одному регіоні, а 3 – в іншому регіоні країни.

Завдання:

1. Виберіть для кожного банку модель обслуговування в СЕП НБУ.
2. Накреслити схеми проходження платежу для кожної з вибраної моделі.

Завдання 4

На початку робочого дня регіональна розрахункова палата отримала від регіонального управління НБУ інформацію про стан технічних коррахунків. АРМ СЕП та ОДБ банку повідомляють один одного про результати приймання пакетів платіжних документів за допомогою файлів-квитанцій. На коррахунку банку “Мрія” на початок дня – 125 тис. грн. Протягом робочого дня банк здійснював розрахунки через СЕП:

- АРМ-2 отримав від банку пакет початкових документів на суму 45 тис. грн і сформував квитанцію Т з нульовим кодом помилки;
- банк сформував файл на суму 35 тис. грн, АРМ-3 відправив у ОДБ квитанцію з кодом помилки;
- банк сформував файл на суму 70 тис. грн, АРМ-3 відправив у ОДБ квитанцію з нульовим кодом помилки, від АРМ-2 банк отримав квитанцію Т з ненульовим кодом помилки;
- банк отримав від АРМ-2 файл В на суму 15 тис. грн із квитанцією S з нульовим кодом помилки.

Завдання:

1. Описати обмін платіжними документами та квитанціями в СЕП.
2. В якій ситуації банк може отримати квитанцію із кодом помилки “червоне”, або “жовте” сальдо?
3. Розкрити особливості роботи з непідтвердженими платежами.
4. Сформувати файл Z – протокольний звіт банку за підсумками банківського дня.

Завдання 5

Ситуація: клієнт банку ініціює переказ за допомогою платіжного доручення.

Дійові особи: оператор банку, клієнт.

Завдання:

За участю групи та безпосередньо дійових осіб змоделювати такі ситуації:

- а) наслідки здійснення платежу в разі невідповідності рахунка платника на розрахунковому документі номера його рахунка в банку. Визначити відповідального за шкоду, заподіяну платнику в разі відправки платежу;
- б) неможливість встановлення банком належного одержувачеві платежу. Визначити відповідального за шкоду, заподіяну суб'єктам переказу;
- в) недостатність на рахунку платника грошей для виконання в повному обсязі розрахункового документа;
- г) можливість відкликання розрахункового документа частково або в повній сумі;
- д) ініціювання переказу при достовірному списанні;
- е) визначити дії кожного учасника, якщо валюта, в якій проводиться міжбанківський переказ, не збігається з валютою на рахунку клієнта банку.

Завдання 6

Ситуація: здійснення банком міжбанківського переказу за різних обставин.

Дійові особи: платник, одержувач платежу, банк платника, банк одержувача.

Завдання:

Змоделювати ситуацію та визначити причини та дії банків у разі:

- а) порушення банком, що обслуговує платника, строків виконання доручення клієнта на переказ;
- б) порушення банком, що обслуговує одержувача строків завершення переказу;
- в) помилкового переказу суми на рахунок неналежного одержувача, що стався з вини банку;
- г) помилкового переказу з рахунка неналежного платника, що стався з вини банку.

Завдання 7

Учасниками платіжної системи, побудованою за принципом клірингу на двосторонній основі є чотири банки. Кожен з банків почав робочий день з нульовим сальдо, протягом дня було здійснено такі операції:

- банк А відправив платіжне повідомлення до банку В на суму 5 тис. грн банку С на суму 1 тис. грн, банк Д на суму 3 тис. грн;
- банк В відправив платіжне повідомлення до банку А на суму 800 грн, банку С на суму 500 грн, банку Д на суму 1,5 тис. грн;
- банк С відправив платіжне повідомлення до банку А на суму 600 грн, банку В на суму 2,5 тис. грн;
- банк Д відправив платіжне повідомлення до банку А на суму 300 грн, банку В на суму 500 грн, банку С на суму 100 грн.

Завдання:

1. Схематично відобразити рух платіжних потоків між банками.
2. Визначити чисту позицію кожного банку під кінець робочого дня.
3. Розкрити технологію здійснення розрахунків за принципом двостороннього клірингу.

Тести

1. Система електронних міжбанківських переказів Національного банку України (СЕМП) включає в себе:
 - а) систему електронних платежів;
 - б) банківську систему;
 - в) систему термінових переказів;
 - г) систему “Клієнт — Банк”, систему “Інтернет-банкінг”.
2. Додатковими складовими СЕМП є:
 - а) інформаційно-пошукова система;
 - б) платіжна система;
 - в) система резервування і відновлення функціонування СЕМП.
3. Програмно-технічним комплексом АРМ-1 обслуговується:
 - а) рівень Центральної розрахункової палати;
 - б) рівень розрахункової палати;
 - в) рівень банків — учасників СЕМП;
 - г) рівень агента розрахунків.

4. Міжбанківський електронний розрахунковий документ, прийнятий СЕМП:

- а) може бути відкликаний;
- б) не може бути відкликаний;
- в) може бути відкликаний лише з письмового дозволу НБУ;
- г) може бути відкликаний лише з дозволу розрахункової палати.

5. З наведеного нижче переліку визначити сутність системи електронних платежів НБУ:

- а) складова системи електронних міжбанківських переказів НБУ, що забезпечує проведення міжбанківського переказу в режимі обміну файлами з індивідуальним обробленням міжбанківського електронного розрахункового документа, за яким між списанням грошей з кореспондентського рахунка банківської установи (платника) та зарахуванням грошей на кореспондентський рахунок банківської установи (отримувача) є певний проміжок часу;
- б) складова системи електронних міжбанківських переказів НБУ, що забезпечує проведення міжбанківського переказу в режимі реального часу з індивідуальним обробленням міжбанківського електронного розрахункового документа, за яким списання грошей з кореспондентського рахунка банківської установи (платника) та зарахування грошей на кореспондентський рахунок банківської установи (отримувача) виконується одночасно;
- в) електронна міжбанківська система переказу безвідкличних, гарантованих та безумовних кредитових переказів з одного розрахункового банку (від свого імені чи від імені своїх клієнтів) іншому розрахунковому банку протягом одного дня;
- г) міжбанківська платіжна система для розрахункових палат.

6. Учасниками системи електронних міжбанківських переказів НБУ (СЕМП) є:

- а) праві і ліві учасники СЕМП;
- б) безпосередні і опосередковані учасники СЕМП;
- в) прямі і непрямі учасники СЕМП;
- г) внутрішні і зовнішні учасники СЕМП.

7. З наведеного нижче переліку визначити сутність системи термінових переказів НБУ:

- а) складова системи електронних міжбанківських переказів НБУ, що забезпечує проведення міжбанківського переказу в режимі обміну файлами з індивідуальним обробленням міжбанківського електронного розрахункового документа, за яким між списанням грошей з кореспондентського рахунка банківської установи (платника) та зарахуванням грошей на кореспондентський рахунок банківської установи (отримувача) є певний проміжок часу;
- б) складова системи електронних міжбанківських переказів НБУ, що забезпечує проведення міжбанківського переказу в режимі реального часу з індивідуальним обробленням міжбанківського електронного розрахункового документа, за яким списання грошей з кореспондентського рахунка банківської установи (платника) та зарахування грошей на кореспондентський рахунок банківської установи (отримувача) виконується одночасно;
- в) електронна міжбанківська система переказу безвідкличних, гарантованих та безумовних кредитових переказів з одного розрахункового банку (від свого імені чи від імені своїх клієнтів) іншому розрахунковому банку протягом одного дня;
- г) міжбанківська платіжна система для розрахункових палат.

8. Координацію роботи системи електронних платежів і системи термінових переказів забезпечує:

- а) система безготівкових розрахунків;
- б) система клірингу;
- в) система захисту інформації;
- г) система моніторингу технічних рахунків.

9. Для одержання довідкової інформації про проходження платежів через систему електронних міжбанківських переказів НБУ (СЕМП) використовується:

- а) довідкова служба;
- б) система резервування і відновлення функціонування СЕМП;
- в) телефонна довідка;
- г) інформаційно-пошукова система.

- 10. Єдиним джерелом формування міжбанківських електронних розрахункових документів для системи електронних міжбанківських переказів НБУ (СЕМП) є:**
- а) система автоматизації банку;
 - б) система клірингових розрахунків;
 - в) система моніторингу;
 - г) система захисту інформації.
- 11. З наведеного нижче переліку визначити сутність системи автоматизації банку:**
- а) програмне забезпечення, що обслуговує поточну внутрішньо-банківську діяльність банківської установи (бухгалтерський облік, обслуговування рахунків клієнтів тощо);
 - б) система, призначена для відновлення роботи системи електронних міжбанківських переказів НБУ (СЕМП) у разі її порушення або виникнення надзвичайних ситуацій;
 - в) електронна міжбанківська система переказу безвідкличних, гарантованих та безумовних кредитових переказів з одного розрахункового банку (від свого імені чи від імені своїх клієнтів) іншому розрахунковому банку протягом одного дня;
 - г) міжбанківська платіжна система для розрахункових палат.
- 12. Програмно-технічний комплекс — автоматизоване робоче місце АРМ-2 відповідає рівню структури системи електронних платежів (СЕП):**
- а) рівень Центральної розрахункової палати;
 - б) рівень рахункової палати;
 - в) рівень банківської установи — учасника СЕП;
 - г) рівень агента розрахунків.
- 13. Оброблення міжбанківських електронних розрахункових документів, службових повідомлень системи електронних міжбанківських переказів НБУ (СЕМП) та електронних розрахункових повідомлень здійснюється:**
- а) залежно від величини сум (від найбільшої до найменшої);
 - б) у порядку черговості їх надходження до СЕМП;
 - в) у пакетному режимі;
 - г) у будь-якому порядку.
- 14. З наведеного нижче переліку визначити сутність внутрішньо-банківської платіжної системи:**
- а) сукупність правил, організаційних заходів, Програмно-технічних засобів, засобів захисту, що використовуються бан-

ком для виконання переказу грошей, а також для взаємодії з іншими банківськими системами для забезпечення виконання міжбанківського переказу грошей філіями банку;

- б) платіжна система, в якій платіжна організація може бути як резидентом, так і нерезидентом і яка здійснює свою діяльність на території двох і більше країн та забезпечує проведення переказу грошей з однієї країни в іншу;
- в) програмне забезпечення, що обслуговує поточну внутрішньо-банківську діяльність банківської установи (бухгалтерський облік, обслуговування рахунків клієнтів тощо);
- г) електронна міжбанківська система переказу безвідкличних, гарантованих та безумовних кредитових переказів з одного розрахункового банку (від свого імені чи від імені своїх клієнтів) іншому розрахунковому банку протягом одного дня.

15. Програмно-технічний комплекс — автоматизоване робоче місце — АРМ-НБУ відповідає такому рівню структури системи електронних платежів (СЕП):

- а) рівень Центральної розрахункової палати;
- б) рівень розрахункової палати;
- в) рівень агента розрахунків;
- г) рівень банківської установи — учасника СЕП.

16. Основне призначення Програмно-технічного комплексу — АРМ-1:

- а) використовується учасником системи електронних платежів для обміну файлами СЕП з розрахунковими палатами;
- б) призначений для обслуговування міжбанківського переказу в СЕП банківського регіону та взаємодії з іншими розрахунковими палатами;
- в) використовується учасником системи електронних платежів для обміну паперовими документами з розрахунковими палатами;
- г) призначений для керування роботою розрахункових палат.

17. Для відновлення роботи системи електронних міжбанківських переказів НБУ (СЕМП) у разі її порушення або виникнення надзвичайних ситуацій призначена:

- а) система моніторингу;
- б) система резервування і відновлення функціонування СЕМП;
- в) інформаційно-пошукова система;
- г) система захисту інформації.

- 18. Система електронних міжбанківських переказів НБУ (СЕМП) – система вузької сфери застосування, тобто виконує тільки міжбанківські розрахунки і вважається системою:**
- а) високого рівня ризику;
 - б) середнього рівня ризику;
 - в) середньозваженого рівня ризику;
 - г) низького рівня ризику.
- 19. Внутрішньобанківський переказ виконується в термін, установлений внутрішніми документам банку, але відповідно до законодавства України не може перевищувати:**
- а) чотирьох операційних днів;
 - б) трьох операційних днів;
 - в) одного операційного дня;
 - г) двох операційних днів.
- 20. Основне призначення Програмно-технічного комплексу – АРМ-2:**
- а) використовується учасником системи електронних платежів для обміну файлами СЕП з розрахунковими палатами;
 - б) призначений для обслуговування міжбанківського переказу в СЕП банківського регіону та взаємодії з іншими розрахунковими палатами;
 - в) призначений для керування роботою розрахункових палат;
 - г) використовується учасником системи електронних платежів для обміну паперовими документами з розрахунковими палатами.
- 21. У системі електронних міжбанківських переказів НБУ (СЕМП) розрізняють три типи фінансового ризику:**
- а) процентний ризик, ризик рентабельності і загальний ризик;
 - б) кредитний ризик, ризик ліквідності і системний ризик;
 - в) ризик неповернення платежу, ризик платоспроможності і внутрішньосистемний ризик;
 - г) внутрішній ризик, зовнішній ризик і опосередкований ризик.
- 22. Правила внутрішньобанківської платіжної системи мають бути узгоджені з:**
- а) головним офісом комерційного банку;
 - б) Національним банком України;
 - в) розрахунковою палатою;
 - г) процесинговим центром.

23. Міжбанківський переказ між членам платіжної системи за операціями, які здійснюються в межах України, виконуються:

- а) розрахунковим банком-резидентом у валюті України;
- б) розрахунковим банком-нерезидентом у валюті України;
- в) розрахунковим банком-нерезидентом у доларах США;
- г) розрахунковим банком-резидентом у доларах США.

24. Основне призначення Програмно-технічного комплексу — АРМ-НБУ:

- а) використовується учасником системи електронних платежів для обміну файлам СЕП з розрахунковими палатами;
- б) призначений для обслуговування міжбанківського переказу в СЕП банківського регіону та взаємодії з іншими розрахунковими палатами;
- в) призначений для керування роботою розрахункових палат;
- г) використовується учасником систем електронних платежів для обміну паперовими документами з розрахунковими палатами.

25. Агент з розрахунків з метою забезпечення здійснення розрахунків:

- а) має право формувати страховий фонд за рахунок грошей банків-учасників розрахунків у порядку, що визначений його внутрішніми правилами та укладеними договорами;
- б) немає права формувати страховий фонд за рахунок грошей банків-учасників розрахунків у порядку, що визначений його внутрішніми правилами та укладеними договорами;
- в) має право формувати статутний фонд за рахунок грошей банків-учасників розрахунків у порядку, що визначений його внутрішніми правилами та укладеними договорами;
- г) правильної відповіді немає.

26. Переказ грошей через кореспондентські рахунки банків — членів платіжної системи в розрахунковому банку може виконуватися:

- а) лише за результатами взаємозаліку на підставі клірингу;
- б) лише за кожним платіжним повідомленням платіжної системи окремо;
- в) за платіжними повідомленнями платіжної системи в пакетному режимі;
- г) за результатами взаємозаліку на підставі клірингу або за кожним платіжним повідомленням платіжної системи окремо.

27. Члени платіжної системи:

- а) зобов'язані самостійно акумулювати на кореспондентських рахунках суми грошей для виконання своїх зобов'язань щодо розрахунків між членами платіжної системи відповідно до умов договору з розрахунковим банком;
- б) не зобов'язані самостійно акумулювати на кореспондентських рахунках суми грошей для виконання своїх зобов'язань щодо розрахунків між членами платіжної системи відповідно до умов договору з розрахунковим банком;
- в) добровільно акумулюють на кореспондентських рахунках суми грошей для виконання своїх зобов'язань щодо розрахунків між членами платіжної системи;
- г) правильною відповіді немає.

28. Міжбанківський переказ між членами платіжної системи виконується розрахунковим банком у термін, визначений правилами платіжної системи, але не більше:

- а) двох операційних днів;
- б) трьох операційних днів;
- в) одного операційного дня;
- г) чотирьох операційних днів.

29. Для зведення результатів клірингу на балансі розрахункового банку відкривається:

- а) кліринговий рахунок;
- б) кредитний рахунок;
- в) розподільчий рахунок;
- г) депозитний рахунок.

Література [2–9; 11; 13–18; 25; 27; 34–36]

Тема 8. Система масових електронних платежів та їх розбудова в Україні

Системи масових платежів за товари та послуги за допомогою пластикових карток. Кредитні картки. Дебетні картки. “Електронні гаманці”. “Електронні чеки”. Картки для отримання грошей з банківських автоматів. Класифікація платіжних систем, заснованих на використанні пластикових карток в Україні. Основні учасники карткових розрахунків. Держатель платіжної картки. Еквайр. Емітент. Торговець.

Загальні засади емісії та здійснення операцій із застосуванням платіжних карток. Правові відносини, що виникають у зв'язку з емісією

платіжних карток, здійснення операцій з їх застосуванням, а також із проведенням розрахунків за вказаними операціями у межах України. Внутрішньобанківські одно- та багатомітентні платіжні системи.

Емісія платіжних карток і здійснення операцій з їх використанням у межах України. Особисті платіжні картки. Корпоративні платіжні картки. Договір емітента з клієнтом. Відкриття карткових рахунків.

Еквайринг та операції із застосуванням платіжних карток. Договір між еквайром і торговцем. Операції з платіжними картками. Надання кредитів (у тому числі овердрафту) для проведення операцій за платіжними картками.

Загальна характеристика та нормативна база Національної системи масових електронних платежів (НСМЕП).

Організаційна структура НСМЕП. Склад НСМЕП. Функції Ради Платіжної організації. Члени та учасники НСМЕП.

Платіжні картки НСМЕП та платіжні додатки. Операції з їх застосуванням. Smart-картка. Платіжні картки з платіжними інструментами електронний гаманець та електронний чек. Технологія виготовлення карток НСМЕП.

Питання, що виносяться на самостійне опрацювання

1. Визначити типи карток, які використовують у карткових системах.
2. Сформулювати класифікацію платіжних систем, заснованих на використанні пластикових карток в Україні.
3. Визначити учасників системи масових платежів за товари та послуги з використанням пластикових карток.
4. Сформулювати поняття “пластикова картка”.
5. Визначити правову базу регулювання відносин, що виникають у зв’язку з емісією платіжних карток, здійсненням операцій з їх застосуванням, а також із проведенням розрахунків за вказаними операціям в межах України.
6. Визначити реквізити, що наносяться на платіжну картку.
7. З якою метою клієнти та їх довірені особи застосовують платіжні картки відповідно до умов договору з емітентом?
8. З оформленням яких документів повинні виконуватися операції держателів карток за операціям із застосуванням платіжних карток на паперових носіях?
9. Які документи можуть бути використані при врегулюванні спірних питань між клієнтом і банком?

10. В якій валюті проводиться міжбанківський переказ між банками-учасниками платіжних систем за операціями із застосуванням платіжних карток, що здійснюють держателі в межах України?
11. З якою метою формується страховий фонд з покриття ризиків неплатежів за операціями з платіжними картками?
12. Що визначає Положення про внутрішньодержавну платіжну систему?
13. Визначити нормативну базу НСМЕП.
14. Сформулювати функції, які здійснює Рада Платіжної організації НСМЕП.
15. Визначити функції члена НСМЕП.
16. Хто є учасником НСМЕП?
17. Сформулювати поняття “Смарт-картка”.
18. Які платіжні інструменти використовуються у НСМЕП?

Теми рефератів

1. Організація системи електронних банківських послуг населенню в Україні.
2. Пластикові картки в системі безготівкових розрахунків.
3. Національна система масових електронних платежів (НСМЕП).
4. Функціонування кредитної установи в Національній системі масових електронних платежів: досвід банківської установи (за вибором студента).

Практичні завдання для самостійної роботи

Завдання 1

Клієнт банку є власником платіжної картки MasterCard, має на картковому рахунку 5 тис. грн. Протягом трьох місяців на картковий рахунок зараховувалась заробітна плата клієнта в розмірі 450 грн, ставка з овердрафту на картковому рахунку — 0,2 % за кожний день. Клієнт банку здійснював такі операції з платіжною картою:

- клієнт використав платіжну картку для оплати побутової техніки на суму 2 тис. грн у супермаркеті та для оплати книжок в інтернет-магазині на суму 150 грн;
- клієнт звернувся до банку з проханням зарахувати на картковий рахунок з депозитного валютного рахунка 200 дол.;
- клієнт звернувся до банку з проханням відкрити кредитну лінію на суму 600 грн на 12 днів;
- клієнт отримав 200 грн готівкою в банкоматі банку-партнера, розмір комісійної винагороди становить 1,2 % від суми.

Завдання:

1. Накреслити схему проходження платежу між клієнтом, банком, магазином та сплату комісійних між учасниками. Розкрити особливості здійснення платежів у мережі Інтернет.
2. Визначити кредитний ліміт для клієнта.
3. Розрахувати результат за операціями клієнта.

Завдання 2

Ситуація: видача банком-емітентом платіжної картки клієнту.

Дійові особи: банк-емітент, клієнт банку.

Завдання:

Розкрити технологію видачі платіжної картки клієнту, сутність процедур банківської персоніфікації та персоналізації. Підготувати документи, які повинен надати клієнт для відкриття карткового рахунка. Змоделювати дії банку щодо підготовки та випуску пластової картки.

Завдання 3

Ситуація: торговець бажає вступити до НСМЕП.

Дійові особи: банк-еквайр, торговець.

Завдання:

Розкрити порядок вступу торговців до НСМЕП. Перелічити необхідні документи з одного і другого боку. Змоделювати дії обох сторін.

Завдання 4

Ситуація: виникло конфліктне питання з розрахунковими операціями у власника картки.

Дійові особи: власник картки та інші учасники НСМЕП.

Завдання:

Визначити, до кого повинен звернутися держатель картки для вирішення свого питання. Реквізити, які містить квитанція торговельного терміналу. Накресліть ієрархічну схему всіх учасників НСМЕП. Перелічіть функції кожного з учасників.

Завдання 5

Ситуація: викрадення картки в її власника.

Дійові особи: власник картки та інші учасники НСМЕП.

Завдання:

Змоделювати дії власника картки з приводу її втрати. Визначити функції кожного з учасників процесу занесення картки до відповідного стоп-листа та його розповсюдження, строк поширення інформації про номер картки. Перелічіть інші можливі причини, за якими картка має право бути занесеною в стоп-лист.

Тести

1. У системі масових платежів за товари та послуги задіяні:

- а) готівка;
- б) кредитні картки;
- в) банкноти та монети;
- г) дебетні картки;
- д) чеки;
- е) “електронні гаманці”;
- є) платіжні доручення;
- ж) картки для отримання грошей з банківських автоматів.

2. Визначити класифікацію платіжних систем, заснованих на використанні платіжних карток в Україні:

- а) міжнародні платіжні системи;
- б) регіональні платіжні системи;
- в) внутрішньодержавні платіжні системи.

3. Основними учасниками системи карткових розрахунків є:

- а) підприємство-постачальник;
- б) власник картки;
- в) банк-емітент;
- г) банк підприємства-постачальника;
- д) банк-еквайр;
- е) банк платника;
- ж) підприємство торгівлі або сфери послуг.

4. Не персоналізовані наперед оплачені платіжні картки:

- а) надаються клієнту або його довірений особі відповідно до письмового дозволу процесингового центру;
- б) надаються клієнту або його довірений особі відповідно до письмового дозволу НБУ;
- в) емітент продає без обов'язкового оформлення договору в письмовій формі;
- г) правильної відповіді немає.

- 5. Визначити напрямки застосування клієнтами та їх довіреними особами платіжних карток відповідно до умов договору з емітентом:**
- а) як засіб для безготівкової оплати за товари (послуги);
 - б) для перерахування коштів зі своїх рахунків на рахунки інших осіб;
 - в) для розрахунків у системах електронної комерції;
 - г) як засіб для одержання готівки в касах банків, фінансових установ, пунктах обміну іноземної валюти уповноважених банків та через банкомати.
- 6. Документи за операціями із застосуванням платіжних карток та інших документів, що використовуються в платіжних системах для ініціювання переказу, можуть бути:**
- а) паперовими;
 - б) електронними.
- 7. Функції розрахункового банку платіжної системи виконує:**
- а) банківська установа;
 - б) платіжна організація;
 - в) Національний банк України.
- 8. Міжбанківський переказ, що здійснюється на підставі клірингових вимог, виконується в термін до:**
- а) одного операційного дня;
 - б) двох операційних днів;
 - в) трьох операційних днів.
- 9. Трансакція з платіжною картою є:**
- а) безумовною;
 - б) остаточною.
- 10. Вкажіть відповідну послідовність при розрахунках за допомогою кредитної картки:**
- а) банк видає кредитну картку позичальнику;
 - б) торговельна організація передає рахунки банку;
 - в) торговельна організація передає рахунки за куплені товари позичальнику;
 - г) позичальник купує товар за картку;
 - д) банк перераховує кошти на поточний рахунок торговельній організації;
 - е) позичальник повертає кошти банку.
- 11. До складу НСМЕП входять:**
- а) платіжна організація;

- б) платіжна система;
- в) член платіжної системи;
- г) банківська система;
- д) учасники платіжної системи.

12. У НСМЕП застосовуються платіжні картки з:

- а) магнітною смугою;
- б) вбудованим чіп-модулями — смарт-картки.

13. Вкажіть відповідну послідовність документообороту при розрахунках фізичних осіб з використанням “електронного гаманця”:

- а) клієнт вносить кошти в банк-емітент;
- б) банк-емітент видає платіжну картку “електронний гаманець” клієнту;
- в) підприємства торгівлі та побутового обслуговування населення надають товари, послуги клієнту;
- г) процесинговий центр надає інформацію банку-емітенту, розрахунковому банку;
- д) банк-емітент відкриває рахунок “електронних гаманців” у розрахунковому банку;
- е) клієнт передає картку підприємствам торгівлі та побутового обслуговування;
- є) підприємства торгівлі та побутового обслуговування населення надають інформацію процесинговому центру;
- ж) розрахунковий банк перераховує кошти за товари та послуги на поточні рахунки підприємств в обслуговуючий банк.

14. Визначити послідовність схеми документообороту при розрахунках з “електронним чеком”:

- а) клієнт вносить кошти в банк-емітент;
- б) банк-емітент видає платіжну картку “електронний чек” клієнту;
- в) підприємства торгівлі та побутового обслуговування населення надають товари, послуги клієнту;
- г) процесинговий центр надає інформацію банку-емітенту, обслуговуючому банку;
- д) банк-емітент відкриває аналітичний рахунок “розрахунковий чек”;
- е) клієнт передає картку підприємствам торгівлі та побутового обслуговування населення;

- ж) підприємства торгівлі та побутового обслуговування населення надають інформацію процесинговому центру;
- з) обслуговуючий банк зараховує кошти за товари та послуги на поточні рахунки підприємств.

15. З наведеного нижче переліку визначити сутність держателя платіжної картки:

- а) суб'єкт підприємницької діяльності, який, відповідно до договору з еквайром або платіжною організацією, приймає до обслуговування платіжні картки з метою проведення оплати вартості товарів чи послуг (включаючи послуги з видачі грошей у готівковій формі, що надаються банками та фінансовими установами);
- б) виключно юридична особа або фізична особа — суб'єкт підприємницької діяльності;
- в) виключно фізична особа — нерезидент;
- г) фізична особа — клієнт або довірена особа клієнта, яка на законних підставах використовує платіжну картку для ініціювання переказу грошей з відповідного рахунка в банку або здійснює інші операції з її застосуванням.

16. Відповідно до законодавства на території України застосовуються платіжні картки, що емітовані:

- а) виключно членами внутрішньодержавних платіжних систем;
- б) виключно членами міжнародних платіжних систем;
- в) членами внутрішньодержавних платіжних систем та членами міжнародних платіжних систем;
- г) правильної відповіді немає.

17. Держателі карток Національної системи масових електронних платежів (НСМЕП) за допомогою платіжних додатків карток можуть виконувати:

- а) лише фінансові операції;
- б) лише не фінансові операції;
- в) фінансові і не фінансові операції;
- г) правильної відповіді немає.

18. Членами Національної системи масових електронних платежів (НСМЕП) можуть бути:

- а) фізичні особи, які уклали договір з платіжною організацією про вступ до НСМЕП;
- б) фізичні і юридичні особи, які уклали договір з платіжною організацією про вступ до НСМЕП;

- в) фізичні особи — нерезиденти, які уклали договір з платіжною організацією про вступ до НСМЕП;
- г) юридичні особи, які уклали договір з платіжною організацією про вступ до НСМЕП.

19. З наведеного нижче переліку визначити сутність торговця:

- а) суб'єкт підприємницької діяльності, який, відповідно до договору з еквайром або платіжною організацією, приймає до обслуговування платіжні картки з метою проведення оплати вартості товарів чи послуг (включаючи послуги з видачі грошей у готівковій формі, що надаються банками та фінансовими установами);
- б) фізична особа — клієнт або довірена особа клієнта, яка на законних підставах використовує платіжну картку для ініціювання переказу грошей з відповідного рахунка в банку або здійснює інші операції з її застосуванням;
- в) виключно юридична особа або фізична особа — суб'єкт підприємницької діяльності;
- г) виключно фізична особа — нерезидент.

20. З наведеного нижче переліку визначити сутність одноемітентної платіжної системи:

- а) платіжна система, яка включає двох і більше емітентів;
- б) електронна міжбанківська система переказу безвідкличних, гарантованих та безумовних кредитових переказів з одного розрахункового банку (від свого імені чи від імені своїх клієнтів) іншому розрахунковому банку протягом одного дня;
- в) платіжна система одного банку, який одночасно виконує функції платіжної організації, емітента та еквайра;
- г) система, призначена для відновлення роботи системи електронних міжбанківських переказів Національного банку України (СЕМП) у разі її порушення або виникнення надзвичайних ситуацій.

21. Для здійснення безготівкових розрахунків та видачі готівки із застосуванням платіжних карток в Україні можуть створюватися такі внутрішньодержавні банківські системи:

- а) відкриті та закриті;
- б) одноемітентні та багатоемітентні;
- в) національні та багатонаціональні;
- г) приватні та державні.

22. На платіжних картках внутрішньодержавних платіжних систем обов'язково є:

- а) нанесені шляхом друку або тиснення ідентифікаційні номери емітентів;
- б) адресу платіжної системи;
- в) фото держателя картки;
- г) підпис держателя картки.

23. Учасниками Національної системи масових електронних платежів (НСМЕП) можуть бути:

- а) виключно фізичні особи;
- б) юридичні або фізичні особи — суб'єкти відносин, що виникають при проведенні переказу коштів, ініційованого за допомогою платіжного додатка картки НСМЕП (розрахунковий банк, головний процесинговий центр, регіональні процесингові центри, держателі платіжних карток, підприємства торгівлі та послуг тощо);
- в) державні підприємства;
- г) приватні підприємства.

24. Еквайринг у межах України здійснюють:

- а) виключно юридичні особи — нерезиденти, що уклали договір з платіжною організацією відповідної платіжної системи;
- б) юридичні особи як резиденти, так і нерезиденти, що уклали договір з платіжною організацією відповідної платіжної системи;
- в) фізичні особи як резиденти, так і нерезиденти, що уклали договір з платіжною організацією відповідної платіжної системи;
- г) виключно юридичні особи — резиденти, що уклали договір з платіжною організацією відповідної платіжної системи.

25. Національна система масових електронних платежів є:

- а) внутрішньодержавною банківською багатоемітентною платіжною системою масових платежів;
- б) внутрішньодержавною банківською одноемітентною платіжною системою масових платежів;
- в) міжнародною платіжною системою;
- г) небанківською платіжною системою.

26. Особисті платіжні картки надаються емітентом:

- а) лише юридичним особам;
- б) лише фізичним особам, які не є суб'єктами підприємницької діяльності;
- в) лише фізичним особам — підприємцям;
- г) юридичним особам та фізичним особам — підприємцям.

27. Корпоративні платіжні картки не застосовуються для:

- а) виплати заробітної плати, інших виплат соціального характеру, а також для оплати в іноземній валюті договорів (контрактів), що здійснюється від імені резидентів та представництв юридичних осіб — нерезидентів;
- б) одержання готівки через банкомати;
- в) безготівкової оплати за товари та послуги;
- г) перерахування коштів зі своїх картрахунків на рахунки інших осіб.

28. З наведеного нижче переліку визначити сутність багатомітентної платіжної системи:

- а) платіжна система, яка включає двох і більше емітентів;
- б) електронна міжбанківська система переказу безвідкличних, гарантованих та безумовних кредитових переказів з одного розрахункового банку (від свого імені чи від імені своїх клієнтів) іншому банку протягом одного дня;
- в) платіжна система одного банку, який одночасно виконує функції платіжної організації, емітента та еквайра;
- г) система, призначена для відновлення роботи системи електронних міжбанківських переказів Національного банку України (СЕМП) у разі її порушення або виникнення надзвичайних ситуацій.

29. Відповідно до правил Національної системи масових електронних платежів функції платіжної організації НСМЕП виконує:

- а) Міністерство фінансів України;
- б) головний процесинговий центр;
- в) податкова адміністрація;
- г) Національний банк України.

30. Корпоративні платіжні картки надаються емітентом:

- а) лише юридичним особам;
- б) лише фізичним особам, які не є суб'єктами підприємницької діяльності;
- в) лише фізичним особам — підприємцям;
- г) юридичним особам та фізичним особам — підприємцям.

31. У Національній системі масових електронних платежів (НСМЕП) картки поділяються за типами на:

- а) платіжні та службові;
- б) дебетові та кредитні;

- в) особисті та сімейні;
- г) ембосовані та неембосовані.

32. У Національній системі масових електронних платежів (НСМЕП) використовуються платіжні картки з такими платіжними додатками:

- а) дорожній чек та єврочек;
- б) банківська тратта та поштовий переказ;
- в) електронний гаманець та електронний чек;
- г) правильної відповіді немає.

Література [2–11; 13–18; 24; 26; 33–35]

Тема 9. Розвиток платіжних систем в Україні

Становлення системи електронних міжбанківських переказів Національного банку України. Створення системи електронних платежів (СЕП) між юридичними особами. Впровадження системи електронних розрахунків за участю юридичних осіб. Впровадження моделей обслуговування консолідованого кореспондентського рахунка, інформаційно-пошукової системи (ІПС). Здійснення платежів через систему термінових переказів (СТП).

Сучасний стан системи електронних міжбанківських переказів Національного банку України (СЕМП). Склад СЕМП. Початкові платежі СЕМП. Два підходи до обслуговування рахунків учасників, що використовуються у СМЕП. Розподіл учасників, що працюють за консолідованим кореспондентським рахунком. Учасники СЕП. Завантаженість СЕП за кількістю початкових платежів.

Засади подальшого розвитку електронних міжбанківських розрахунків в Україні. Система термінових переказів (СТП) Національного банку України. Учасники СТП.

Розвиток Національної системи масових електронних платежів (НСМЕП). Переваги НСМЕП. Підсумки роботи НСМЕП.

Розрахунки за допомогою системи дистанційного обслуговування. Системи “клієнт – банк”, “клієнт – Інтернет – банк”, “телефонний банкінг”.

Питання, що виносяться на самостійне опрацювання

1. Визначити недоліки міжбанківських розрахунків і необхідність створення нової платіжної системи України на початку 90-х років ХХ ст.
2. В якому році Національний банк України розробив концепцію створення системи електронного грошового обігу?

3. Охарактеризувати етапи концепції створення системи електронного грошового обігу.
4. Визначити необхідність впровадження моделей обслуговування консолідованого кореспондентського рахунка.
5. Охарактеризувати періодичність впровадження та розробки моделей обслуговування консолідованого кореспондентського рахунка.
6. Визначити необхідність впровадження інформаційно-пошукової системи (ІПС).
7. Визначити необхідність впровадження системи термінових переказів (СТП).
8. Сформулювати особливості розвитку платіжної системи України.
9. З яких компонентів складається система електронних міжбанківських переказів Національного банку України (СЕМП)?
10. Визначити підходи до обслуговування рахунків учасників, які використовуються у СЕМП.
11. Визначити структуру СЕМП.
12. Проаналізувати розподіл банківських установ за моделями обслуговування консолідованого кореспондентського рахунка в СЕМП.
13. Визначити банківські установи, які не використовують моделі обслуговування консолідованого кореспондентського рахунка.
14. Визначити кількість учасників СЕМП.
15. Проаналізувати переваги СТП.
16. Визначити учасників СТП.
17. Визначити засади подальшого розвитку електронних міжбанківських розрахунків в Україні.
18. Сформулювати поняття “національна система масових електронних платежів (НСМЕП)”.
19. Визначити мету створення НСМЕП.
20. Проаналізувати переваги впровадження Національної системи масових електронних платежів (НСМЕП).
21. Скільки платіжних карток має бути емітовано в Україні з врахуванням зарубіжного досвіду.
22. Проаналізувати підсумки роботи НСМЕП.
23. За допомогою яких систем може здійснюватися дистанційне обслуговування?
24. Визначити юридичну підставу для роботи за допомогою систем дистанційного обслуговування та оброблення банком дистанційних розпоряджень клієнта.

25. Визначити порядок формування платником електронних розрахункових документів.
26. В яких випадках банк має право припиняти обслуговування клієнта за допомогою систем “клієнт — банк” і “клієнт — Інтернет — банк”?
27. Які операції за рахунком клієнта здійснюються за допомогою системи “телефонний банкінг”?
28. Визначити порядок ідентифікації клієнта для доступу до системи “телефонний банкінг”.
29. Визначити підстави відмови банком клієнту у виконанні електронного розрахункового документа, переданого по телефону.

Теми рефератів

1. Становлення та розвитку систем електронних міжбанківських переказів Національного банку України.
2. Сучасний стан міжбанківських переказів Національного банку України (СЕМП).
3. Система термінових переказів — новий етап розвитку електронних міжбанківських розрахунків в Україні.
4. Становлення та перспективи розвитку електронних розрахункових послуг населення в Україні за товари і послуги.
5. Розвиток Національної системи масових електронних платежів.
6. Розрахунки за допомогою систем дистанційного обслуговування типу “клієнт — банк”, “клієнт — Інтернет — банк”, “телефонний банкінг”.

Тести

1. **Визначити етапи становлення системи електронного грошового обігу в Україні:**
 - а) перший етап — створення системи електронних платежів (СЕР) між юридичними особами, другий — впровадження системи електронних розрахунків за участю фізичних осіб;
 - б) перший етап — впровадження системи електронних розрахунків за участю фізичних осіб, другий — створення системи електронних платежів (СЕР) між юридичними особами;
 - в) перший етап — впровадження системи електронних розрахунків за участю фізичних осіб, другий — створення системи захисту інформації;
 - г) перший етап — створення системи електронних платежів (СЕР) між юридичними особами, другий — створення системи захисту інформації.

2. Система електронних платежів НБУ в Україні була створена:
- а) в 1998 р.;
 - б) в 1993 р.;
 - в) в 1991 р.;
 - г) в 1990 р.
3. Система термінових переказів працює:
- а) у файловому режимі обміну інформацією;
 - б) у пакетному режимі;
 - в) в он-лайнному режимі;
 - г) правильної відповіді немає.
4. Впровадження програмних засобів захисту типу “електронний підпис”, які запобігають викривленню та підробці електронних платіжних документів на будь-якій стадії їх транспортування як всередині банку – учасника СЕП, так і мережею СЕП, розпочалося з:
- а) 1996 р.;
 - б) 1997 р.;
 - в) 1998 р.;
 - г) 1999 р.
5. Під час здійснення розрахунків за допомогою систем “клієнт – банк”, “клієнт – Інтернет – банк” застосовуються:
- а) електронні розрахункові документи;
 - б) документи клієнта на паперових носіях;
 - в) електронні пластикові картки;
 - г) правильної відповіді немає.
6. Учасники системи електронних міжбанківських переказів Національного банку України (СЕМП) самостійно вирішують, за яким типом кореспондентського рахунку їм працювати вигідніше. На сьогодні більшість банківських установ працює:
- а) за незалежним кореспондентським рахунком;
 - б) за консолідованим кореспондентським рахунком;
 - в) за своєю окремо створеною моделлю;
 - г) правильної відповіді немає.
7. Платежі через підсистему міжбанківських розрахунків – систему термінових переказів (СТП), яка переказує грошові кошти між банками України в режимі реального часу, з негайним зарахуванням коштів на рахунок банку-отримувача, почали проводитися з:
- а) 1998 р.;
 - б) 1999 р.;

в) 2000 р.;

г) 2001 р.

8. З наведеного нижче переліку визначити сутність Національної системи масових електронних платежів (НСМЕП):

- а) платіжна система, в якій платіжна організація може бути як резидентом, так і нерезидентом і яка здійснює свою діяльність на території двох і більше країн та забезпечує проведення переказу грошей з однієї країни в іншу;
- б) підсистема, яка призначена для централізованого ведення кореспондентських рахунків комерційного банку у НБУ;
- в) внутрішньодержавна банківська багатоємнітна платіжна система масових платежів, в якій розрахунки за товари та послуги, одержання готівки та інші операції здійснюються за допомогою платіжних смарт-карток за технологією, що розроблена Національним банком України;
- г) поштово-телеграфна система.

9. Паперові і телеграфні авізо в Україні були скасовані починаючи з:

- а) 01.06.1990 р.;
- б) 01.01.1992 р.;
- в) 01.06.1993 р.;
- г) 01.01.1994 р.

10. У Національній системі масових електронних платежів (НСМЕП) застосовуються платіжні картки:

- а) з вбудованими чіп-модулями — смарт-картки;
- б) з магнітною смугою;
- в) зі шрифтом-кодом;
- г) з магнітною смугою та зі штрих-кодом.

11. У зв'язку з переходом банківської системи України на світові стандарти бухгалтерського обліку та звітності систему електронних платежів (СЕП) було реформовано у:

- а) 1997 р.;
- б) 1998 р.;
- в) 1999 р.;
- г) 2000 р.

12. Третя модель обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку банку — це:

- а) консолідований кореспондентський рахунок уповноваженої установи з відкриттям технічних рахунків філіям;

- б) консолідований кореспондентський рахунок банку без відкриття технічних рахунків філіям;
 - в) консолідований кореспондентський рахунок уповноваженої установи без відкриття технічних рахунків філіям;
 - г) консолідований кореспондентський рахунок банку з відкриттям технічних рахунків філіям.
- 13. Стратегічним напрямом розвитку електронних міжбанківських розрахунків в Україні є поступовий перехід на:**
- а) оф-лайнкові технології;
 - б) он-лайнкові технології;
 - в) технології з використанням супутникового зв'язку;
 - г) правильної відповіді немає.
- 14. Спеціальні засоби системи електронних платежів (СЕР), за допомогою яких депозитарій Національного банку України здійснює розрахунки за операціями з державними цінними паперами за принципом “поставка проти платежу”, були впроваджені у:**
- а) 1998 р.;
 - б) 1999 р.;
 - в) 2000 р.;
 - г) 2001 р.
- 15. На сьогодні найбільшим попитом користується:**
- а) перша модель обслуговування консолідованого кореспондентського рахунка банку;
 - б) друга модель обслуговування консолідованого кореспондентського рахунка банку;
 - в) третя модель обслуговування консолідованого кореспондентського рахунка банку;
 - г) четверта модель обслуговування консолідованого кореспондентського рахунка банку.
- 16. З наведеного нижче переліку визначити сутність дистанційного розпорядження:**
- а) розпорядження банку виконати певну операцію, яке передається клієнтом за погодженим каналом доступу, без відвідання клієнтом банку;
 - б) розпорядження банку видати певну суму кредиту;
 - в) розпорядження банку поповнити рахунок пластикової картки за рахунок страхового депозиту;
 - г) правильної відповіді немає.

17. Модель 8 обслуговування консолідованого кореспондентського рахунка, в якій управління філіями здійснюється в реальному часі засобами системи термінових переказів, була розроблена у:
- а) 1998 р.;
 - б) 2003 р.;
 - в) 2000 р.;
 - г) 2001 р.
18. Платіжну вимогу, як один з видів платіжного інструмента, стягувач (отримувач) надсилає до банку:
- а) виключно на паперових носіях;
 - б) виключно за допомогою електронних носіїв;
 - в) на паперових і електронних носіях;
 - г) правильної відповіді немає.
19. Національним банком України розроблено і запроваджено моделі обслуговування консолідованого кореспондентського рахунка банку, їх є:
- а) шість;
 - б) сім;
 - в) вісім;
 - г) дев'ять.
20. Юридичною підставою для роботи клієнта за допомогою систем дистанційного обслуговування та оброблення банком дистанційних розпоряджень клієнта є:
- а) письмовий дозвіл НБУ;
 - б) договір про розрахунково-касове обслуговування;
 - в) інструкція “Про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті”;
 - г) правильної відповіді немає.

Література [2–11; 13–18; 25; 27; 34–36]

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Нормативна

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. — К.: Преса України, 1997.
2. Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 07.12.2000 № 2121-III // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 5–6.
3. Закон України “Про електронний цифровий підпис” від 22.05.03 № 852-IV // Відомості Верховної Ради України від 05.09.03. — 2003. — № 3.
4. Закон України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом” від 28.11.02 № 249-IV // Відомості Верховної Ради України від 03.01.03. — 2003. — № 1.
5. Закон України “Про захист інформації в автоматизованих системах” від 05.07.94 № 80/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 31.
6. Закон України “Про Національний банк України” від 20.05.99 № 679-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 29.
7. Закон України “Про обіг векселів в Україні” від 05.04.01 № 2373-III // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 24.
8. Закон України “Про платіжні системи і переказ грошей в Україні” від 05.04.01 № 2346-III.
9. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: Затв. постановою Правління НБУ від 21.01.04 № 22.
10. Правила бухгалтерського обліку операцій з використанням платіжних карток у банках України: Затв. постановою Правління НБУ від 08.04.05 № 123.
11. Положення про порядок здійснення банками операцій з векселями в національній валюті на території України: Затв. постановою Правління НБУ від 16.12.02 № 508.
12. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України: Затв. постановою Правління НБУ від 03.10.05 № 358.
13. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземній валютах: Затв. постановою правління НБУ від 12.11.03 № 492.
14. Інструкція про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті: Затв. постановою Правління НБУ від 16.08.06 № 320.

15. *Концепція* Національного банку України створення системи електронного грошового обігу // www.rada.gov.ua
16. *Правила* Національної системи масових електронних платежів: Затв. постановою Правління НБ України № 620 від 10.12.04.
17. *Правила* організації захисту електронних банківських документів в установах, включених до інформаційно-обчислювальної мережі Національного банку України: Затв. постановою Правління НБУ від 10.06.99 № 280 // www.rada.gov.ua

Основна

18. *Ющенко В. А., Савченко А. С., Цокол С. Л. та ін.* Платіжні системи. — К.: Либідь, 1998.
19. *Адамик Б. П.* Національний банк і грошово-кредитна політика: — Тернопіль: Карт-бланш, 2002.
20. *Банковское дело* / Под ред. В. И. Колесникова, Л. П. Кроливецкой. — М.: Финансы и статистика, 1995.
21. *Васюренко О. В.* Банківські операції: Навч. посіб. — К.: Знання, 2004.
22. *Петрук О. М.* Банківська справа: Навч. посіб. / За ред. проф. Ф. Ф. Бутиця. — К.: Кондор, 2004.
23. *Шевченко Р. І.* Банківські операції: Навч.-метод. посіб. — К.: КНЕУ, 2003.
24. *Демківський А. В.* Вексельний справа: Навч. посіб. — К.: Либідь, 2003.
25. *Макарова М. В.* Електронна комерція: Посіб. для студ. вищ. навч. закл. — К.: Видав. центр “Академія”. — 2002.
26. *Руденко Л. В.* Організація міжнародних кредитно-розрахункових операцій в банках: Посібник. — К.: Видав. центр “Академія”, 2002.
27. *Страхарчук В. П.* Ризики платіжних систем: Навч. посіб. — Львів: ЛБІ НБУ, 2003.

Додаткова

28. *Матук Ж.* Финансовые системы Франции и других стран: В 2 т. — М.: Синстатинформ, 1994.
29. *Усошкин В. М.* Банковские пластиковые карточки. — М.: ИПЦ ВАЗАР-ФЕРРО, 1995.
30. *Литис А., Маршалл Т., Линкер Я.* Электронные системы денежных расчетов. — М.: Финансы и статистика, 1989.
31. *Беликов В. и др.* Электронные деньги — накопление, использование, хранение, безопасность. — М.: Финансы и статистика, 1995.

32. *Рудакова О. С.* Банковские электронные услуги. — М.: Банки и биржи ЮНИТИ, 1997
33. *Рогач І. Ф., Сендзюк М. А., Антонюк В. А.* Інформаційні системи у фінансово-кредитних установах. — К.: КНЕУ, 1999.
34. *Єрємiна Н. В.* Банківські інформаційні системи. — К.: КНЕУ, 2000.
35. *Чайковський Я. І.* Платіжні системи: Навч. посіб. — Тернопіль: Карт-бланш, 2006. — 210 с.
36. *Губарева І. О.* Завдання і методичні рекомендації до практичних занять з курсу “Платіжні системи” — Х.: ХДЕУ, 2004.
37. *Полтавська Є. О.* Контрольні завдання та методичні рекомендації до їх виконання з курсу “Платіжні системи”. — Х.: ХДЕУ, 2005.
38. *Вовчак О. Д., Шпаргало Г. Є.* Платіжні системи: Тестові завдання. — Л., 2007.
39. www.rada.gov.ua

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	3
Методичні рекомендації щодо організації самостійної роботи студентів	5
Тематичний план дисципліни “Платіжні системи”	10
Зміст самостійної роботи з дисципліни “Платіжні системи”.....	10
Список літератури	93

Відповідальний за випуск *А. Д. Вегеренко*
Редактор *С. М. Толкачова*
Комп'ютерне верстання *М. І. Фадєєва*

МАУП

Зам. № ВКЦ-3642
Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП